

Літаратура і мастацтва

Год выдання 39-ы

№ 57 (2518)

ПЯТНІЦА

30

кастрычніка 1970 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІТЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАШІ СТАРОНКАХ

ВОСЬ ТАК — плячо да пляча — яны і ў песні, і ў працы. Дружныя і вясёлыя, галасістыя, як на падбор. Пра іх, хор дзярак калгаса «40 год Кастрычніка» Петрыкаўскага раёна, коціцца слава па ўсім Палессі. Спяваюць яны народныя песні, спяваюць у сваёй манеры — аб цудоўным Палескім краі, аб шчасці жыць, працаваць, кахаць пад мірным небам Бацькаўшчыны. Слухаеш і замірае сэрца, поўніцца хараством душа, і расце здзіўленне: колькі ў народзе самабытных талентаў! Колькі самабытных перлаў-песень, якіх спяваць — не праспяваць... Бруіць і ніколі не перасохне крыніца народнай творчасці. Зараз харыстыкі рыхтуюць новую вялікую святочную праграму, якую пакажуць не толькі ў навакольных вёсках, але і ў суседніх раёнах.

На першым плане здымка — дзярка-харыстка Таццяна Міронзюна Захарчук.

Фота І. ЗМІТРОВІЧА. (БЕЛТА).

У НУМАРЫ ЧЫТАЙЦЕ:

НАПЯРЭДАДНІ ДЗВЕН
ФІНСКАЙ КУЛЬТУРЫ
Ў МІНСКУ

Стар. 3

НАРАДА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫ
МАГІЛЕУШЧЫНЫ

Стар. 2—3

ЧАС І МАСТАК

Нагаткі з выстаўкі, прысвечанай
50-годдзю ЛКСМБ.

Стар. 4

ПАДАРУНАК АМАТАРАМ АПЕРЭТЫ

Стар. 5

ЛІРЫЧНЫЯ ЗАМАЛЁўКІ ЯНКІ БРЫЛЯ

Стар. 6—7

Новыя вершы Васіля ЗУЁНКА

Стар. 7

ЧЫТАЧЫ ДЗЕЛЯЦЦА РОЗДУМАМ

Стар. 10

3 КАГОРТЫ КУПАЛАЎЦАЎ

Творчы партрэт народнай
артысткі БССР Р. Кашэльнікавай.

Стар. 11

«СЛЯДЫ ПРОДКАЎ»

Заканчэнне нататак Адама
Мальдзіса.

Стар. 12—13

МІХАІЛ ШОЛАХАЎ сказаў аднойчы, што савецкія пісьменнікі пішуць па загадзе сэрца, а іх сэрцы належаць Камуністычнай партыі.

Гэтыя словы сталі крылатымі, з поўным правам іх можна адрасаваць усёй нашай творчай інтэлігенцыі. Праектыя высакародным духам партыйнасці, служэння справе народа, савецкае мастацтва і літаратура ператварыліся ў магутную сілу камуністычнага выхавання.

Пра месца савецкага пісьменніка, мастака, музыканта, артыста ў сённяшнім бурлівым дні, пра высакародныя задачы, якія стаяць перад імі, ішла прышчыповая, дзелава, вельмі цікавая гаворка на магілёўскай абласной нарадзе творчай інтэлігенцыі.

Сённяшняя Магілёўшчына — гэта квітнеючы край з высакаразвітай прамысловасцю і сельскай гаспадаркай. Сённяшняя Магілёўшчына — гэта край сучаснай пісьменнасці, край высокай культуры, дзе шмат чытаюць, дзе любяць і разумеюць добрую кнігу, харошую музыку, высокамастацкі фільм.

Вось некалькі фактаў, лічбаў, якія называліся ў дакладзе паршага сакратара абласнога камітэта КПБ Г. Крыўліна, у выступленнях удзельнікаў нарады. У вобласці працуюць два прафесійныя драматычныя тэатры і каля трох тысяч калектываў мастацкай самадзейнасці, якія аб'ядноўваюць больш 32 тысяч удзельнікаў. Сярод гэтых калектываў такія шырока вядомыя, як народная харавая капэла і народна-сімфанічны аркестр Магілёўскага гарадскога Дома культуры, народны ансамбль танца і народны агіттэатр «Усмешка» Палаца культуры камбіната штучнага валакна імя В. В. Куйбішова, народны цымбальны аркестр Асіповіцкага раённага Дома культуры.

У вобласці плённа працуюць пісьменнікі, мастакі, артысты, добра вядомыя працоўным Магілёўшчыны, паважаныя ў рэспубліцы. Гэта лаўрэат

КРОК У КРОК З ЧАСАМ

З МАГІЛЕЎСКОЙ АБЛАСНОЙ НАРАДЫ ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ

Дзяржаўнай прэміі Беларусі паэт Аляксей Пысін, народныя артысты Сяргей Бульчык, Мікола Радзіёнаў і іншыя.

Удзельнікі нарады адзначылі, што з асаблівай стараннасцю і ўздымам прадуе творчай інтэлігенцыя Магілёўшчыны ў знамянальны год Ленінскага юбілею. Новыя кнігі, новыя канцэртныя праграмы, новыя мастацкія палотны, новыя архітэктурныя праекты — вось уклад мясцовых літаратараў, музыкантаў, артыстаў, дойлідства ва ўсенародны рух, народжаны святкаваннем стогодовага юбілею Уладзіміра Ільіча Леніна і падрыхтоўкай да XXIV з'езда КПСС.

— Але мы б не былі ленинцямі, — сказаў Г. Крыўлін, — калі б спыніліся на дасягнутым. Жыццё імкліва рухаецца наперад, адкрываючы новыя далеглыя. Сучасны этап камуністычнага будаўніцтва аб'ектыўна ставіць перад творчай інтэлігенцыяй усё больш высокія і адказныя задачы. Быць на ўзроўні гэтых задач — яе гаравы абавязак...

З вышнімі гэтых задач і ішла на нарадзе зацкаўленая гаворка. Не бы-

ло скідак ні на масцітасць, ні на былыя заслугі. Размова ішла па вялікім рахунку.

Шмат крытычных заўваг удзельнікі нарады зрабілі некаторым мясцовым літаратарам. Станоўча ацэньваючы творчасць пісьменнікаў вобласці, дакладчыкі і выступаючыя адзначылі, што абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі (адно з самых буйных сярод абласных аддзяленняў) не стала яшчэ паспраўдзімаму прыцягальным, арганізуючым цэнтрам літаратурных талентаў. У аддзяленні рэдка абмяркоўваюцца творы маладых, слаба яно працуе з літаратурнымі аб'яднаннямі.

— Мы амаль яшчэ аднаго разу не бачылі ў сябе старшыні аддзялення Пятра Шасцерыкова, — сказаў у сваім выступленні кіраўнік літаб'яднання пры бабруйскай газеце «Камуніст» А. Гарэлік. — А дапамога сталых вопытных пісьменнікаў нам проста неабходна.

Вострая размова на нарадзе зайшла аб Магілёўскім абласным тэатры, адным са старэйшых у рэспубліцы. Гэты тэатр з вялікім вопытам, вялікімі традыцыямі. Тут працуе шэраг цікавых, таленавітых майстроў сцэны — такіх, як С. Бульчык, М. Радзіёнаў, Н. Фядзьева, А. Яфрэменка... Аднак, як адзначыў дакладчык, у апошнія гады на рабоце тэатра адмоўна адбілася зніжэнне патрабаванняў да выбару рэпертуару, сур'ёзныя пралкі ў рабоце мастацкага савета, некаваліфікаванае кіраўніцтва з боку былога галоўнага рэжысёра В. Валадарскага.

Рэжысёр тэатра А. Раеўскі прызнаў, што ў практыцы тэатра адчуваецца арыентацыя на «сярэдняю» п'есу, якая разлічана на непатрабавальнага глядача, захаванне п'есамі забаўляльнага характару, якія нясуць малую ідэйную нагрукку, тыпу «Гол у свае вароты», «Саламяны капалюшык» і інш.

У рэпертуары слаба прадстаўлена

руская і савецкая класіка, беларуская драматургія, мала спектакляў, прысвечаных герайчнай працы савецкіх людзей, спектакляў аб рабочым класе і калгасным сялянстве. Калектыву тэатра абавязваецца перагледзець рэпертуар. Да XXIV з'езда КПСС тэатр намячае паставіць адзін з буйных твораў савецкай драматургіі. Магчыма, гэта будзе «Штурм» Ул. Біль-Беларускага або «Бальшавікі» М. Шатрова. Намечана кожны год рыхтаваць не менш 1—2 спектакляў для сельскіх працоўнікаў.

Мастакі вобласці за апошні год неаднарадова ўдзельнічалі ў абласных, рэспубліканскіх, усесаюзных выстаўках. Яны праводзяць значную работу па мастацкім афармленні прадпрыемстваў, устаноў, калгасаў, дапамагаюць афармляць клубы, бібліятэкі, чырвоныя куткі.

І ўсё ж ад сваіх мастакоў грамадскасць Магілёўшчыны чакае большага. У абласных і рэспубліканскіх выстаўках яшчэ мала ўдзельнічаюць магілёўскія мастакі.

— Мастакі не менш, чым архітэктары, павінны клапаціцца аб прыгожасці нашых дамоў, вуліц, плошчаў, аб агульным абліччы гарадоў і вёсак. А мы яшчэ недастаткова займаемца гэтым, — адзначыў у сваім выступленні ўпаўнаважаны Саюза мастакоў БССР У. Шпартуа. — У Магілёве толькі адзін будынак — кінатэатр «Кастрычнік» — аформлены ў стылі часу, у духу патрабаванняў манументальнай прапаганды. Даўно наспела неабходнасць прыцягнуць да распрацоўкі забудовы нашых гарадоў мастакоў, каб працавалі яны ў цесным кантакце з архітэктарамі, праекцыйшчыкамі.

І яшчэ адну слушную думку выказаў У. Шпартуа. У апошнія гады на Магілёўшчыне, як і ва ўсёй рэспубліцы, узведзена шмат помнікаў, абеліскаў у гонар герояў Вялікай Айчыннай вайны. Гэта даніна памяці тым, хто аддаў сваё жыццё за наш сённяшні светлы дзень. Але некаторыя з

НІБЫ СТРАЛІСЯ ЗНОЎ У КУПАЛАВЫМ ДОМЕ...

Калісьці тут, от на гэтым месцы непадалёк ад Свіслачы (бераг тады яшчэ не меў каменнае апракты, быў бальніца, парослы аерам і трыснягом), стаў у засеці дрэў, над якімі ўзвышалася магутная таполя, несамаміты з выгляду драўляны дом. Нягледзячы на гэтую яго насамавітасць яго ведалі ў Мінску ўсе. А многія не проста ведалі. Драўляныя вяснічкі, што вялі ў напоўнены водарам кветак двор, заўсёды былі адчынены для гасцей, якіх прымаў у доме на «дзіва гасцінна і сардэчна. Найчасцей гасцямі гэтымі былі пісьменнікі. Бо гаспадаром дома быў не хто іншы, як дзядзёка Янка, Янка Купала, народны пісьняр Беларусі.

Больш паўтара дзесятка гадоў пражыў паэт у тым драўляным доме. Пад яго вяселай страхой за гэтыя гады пабывалі многія пісьменнікі — паэты і празаікі, сталы і зусім маладыя. І, можа быць, самым жадаемым і дарогім гасцем быў тут старэйшы сябра і паддэчкі гаспадары, народны паэт Беларусі Якуб Колас. Не аднойчы і не адну гадзіну правялі яны тут разам, Янка Купала і Якуб Колас, бавячы час у сяброўскай гамонцы, за дружэцкай вычарай ці ў зацітай гульні ў шахматы, да якіх абодва былі вялікі ахвотнікі.

Колькі яны чулі і бачылі, сцены гасціннага Купалавага дома! Але яго не стала. Ён згарэў у першыя ж дні фашыскай навалы. Згарэў разам з багацейшай, унікальнай паэтай бібліятэкай, разам з яго рукапісамі, пісьмамі ад сяброў, разам з рэчамі. Пасля вайны на месцы дома засталася пажарышча, якое вартавала адзінока, пакалечаная, самотная таполя. Не ўратавала яна Купалавага дома, не прыдала і таго, хто так любіў адпачываць у яго ценю.

І ўсё ж Купалаў дом у Мінску ёсць. Ён паўстаў зноў, як сімвал, як даніна ўсенароднай любові і пашаны да пісьняра, які адпачыў народу, чым моц яго змагла. Ён паўстаў там жа, на месцы былога пажарышча, паўстаў светлы, цагляны, двухпавярховы. Сам гаспадар ужо ніколі не адчыніў яго дзвярэй, не выйдзе на ганак стрэціць жадамага гасця, але гэта ўсё ж — Купалаў дом. У доме — Літаратурны музей народнага паэта, дзе на крупіцы любові сабраны ўсё, што тычыцца яго вялікага жыцця і бессмяротнай спадчыны. Сцежку да Купалавага дома тораць сёння сотні і тысячы людзей з усіх каноў нашай неабсяжнай краіны і свету.

У мінулае сераду, 28 кастрычніка, у Купалавым доме было асабліва шматлюдна. Тут адбыўся вялікі літаратурны вечар пад назвай «Сустрэчы з Купалам і Коласам». Але яго можна было б назваць і іначай. Хоць бы сабе так, як назваў і гэты свой рэпартаж: «Нібы страліся зноў у Купалавым доме...»

Так, нібыта зноў, як і шмат гадоў назад, завітаў у гасці да Янкі Купала вядомай кастрычніцкай парой Якуб Колас. Бо — у зале гучалі словы пра іх моцную чапаченую і творчую дружбу, гучалі радкі Купала, напоўненыя шчырай любовію і пашанай да Коласа, і радкі Коласа, прасякнутыя смуткам і невымерным болем з прычыны заўчаснай смерці аддана-

га байца-пісьняра, гучалі іх вершы. Зрэшты, Максім Лужанін, выступаючы на гэтым вечары, так і сказаў: «Сённяшняя наша сустрэча тут, у Купалавым доме, — гэта як працяг сяброўства, цеснай творчай сувязі двух нашых найбольшых пісьняроў».

Вечар адкрыў дырэктар Літаратурнага музея Янка Купала Уладзімір Юрэвіч.

— Першай вяршыняй, Эльбрусам беларускай літаратуры, — гаворыць ён, — назваў незабыўнага Янку Купала выдатны украінскі паэт Паўло Тычына. Але была і другая вяршыня, якая ззяла гэтак жа чыста і велічна, — Якуб Колас. Яны разам пракладвалі першыя барозны на нашай занядабанай літаратурнай ніве, разам закладвалі падмурок пад той магутны і цудоўны гмах, якім паўстала сёння перад светам родная беларуская літаратура. Ды іх аб'ядноўвала не толькі гэтае самаахварнае служэнне агульнай справе. Нашых пісьняроў яднала яшчэ і шчырая ўзаемная прыязнасць, шматгадовая дружба і сяброўства. І таму наш сённяшні вечар у сценах Купалавага дома мы прысвячаем памяці іх абодвух.

Менавіта пра дружбу слаўных сыноў нашага народа гаварыў на вечары дырэктар Літаратурнага музея Якуба Коласа Даніла Міцкевіч:

— Пачалася гэтая дружба даўно, яшчэ на пачатку іх літаратурнай творчасці. Яшчэ да сваёй першай сустрэчы на хутары Смольны паблізу вёскі Мікалаеўшчына ўлетку 1912 года Колас і Купала адчулі ўзаемную прыхільнасць, душы іх рваліся насустрач адна адной.

Д. Міцкевіч гаварыў аб сумеснай працы пісьняроў у Інстытуце беларускай культуры ў першыя савецкія гады, прыгавраў частыя наведанні Купалам Коласавай хаты ў трыцятых гады, кароткую сустрэчу ў Ляўках у вогненным чэрвені 1941, самотныя, негаваркія сустрэчы на падмаскоўнай станцыі Клязьма ў першыя, самыя цяжкія месяцы вайны.

— Пякучым болем азвалася ў сэрцы Коласа смерць Купала, — гаворыць Даніла Канстанцінавіч. — Гэты боль і смутак гучыць у ягоных пісьмах таго часу, у журботных радках верша «Над магілёю друга»:

Падбіся ў дарозе ты, дружа,
І вочы пагаслі твае.
У шуме жыццёвае спужы
Байца-пісьняра нестасе.

Есць што расказаць пра народных пісьняроў А. Слесарэнка, Я. Скрыгану, Я. Раманоўскага, М. Лужаніну, Д. Міцкевічу і Ул. Юрэвічу, Фота Ул. КРУКА.

Успамінамі аб сустрэчах з Янкам Купалам і Якубам Коласам дзеляцца з прысутнымі заслужаны дзеяч мастацтваў рэспублікі Максім Лужанін. Ён гаворыць:

— Мне пашчасціла не толькі часта бачыць і чуць нашых пісьняроў, але і ведаць іх блізка. Пра многія з гэтых сустрэч я расказаў у сваіх кнігах. Таму нагадаю толькі некалькі эпізодаў. Памятаю Янку Купала ў пачатку ліпеня сорака першага, у сталіцы нашай Радзімы. Мне пазваніла Канстанцыя Буяла і сказала, што прыехаў Купала, спыніўся ў гасцініцы «Масква», што ён запрашае мяне да сябе. Я пабег у гасцініцу. Паэт толькі што вырваўся з палаточкага Мінска, быў стомлены пакутнай дарогай, узрушаны да адчаю пабачаным і перажытым. Мы доўга гутарылі. І неўзабаве я адчуў, што Янка Купала пакрысе пазбаўляецца ад гэтага балючага ўтраплення. Вочы яго ажылі, засвіціліся, выдаючы, што да паэта вяртаецца яго ранейшая магутная спеўная сіла. Крыху пазней там жа, у Маскве, бачыў я іх абодвух разам — Янку Купала і Якуба Коласа. Яны пісалі зварот да беларускага народа, у якім, заклікалі савецкіх людзей на змаганне з лютым ворагам. Колас прыехаў да Купала з чарнавым накідам звароту. Купала кінуў вокам на лісткі паперы і хацеў ужо падпісаць іх, як Колас позіркам спыніў яго: маўляў, мо трэба падумаць разам. Купала ўздыхнуў і сказаў: «Я, дружа Колас, думаў над ім усю ноч, шукаў слоў, ад якіх запальвалася б не толькі сэрцы

людскія, але і сама папера». І яны селі побач і разам сталі думаць над кожным словам.

Шмат гаварыў М. Лужанін і пра тое, як Купала і Колас ставіліся да літаратурнай моладзі.

— Янка Купала, — падкрэсліў ён, — гэта пачатак майго пісьменніцкага біяграфіі. Калі б не ён, дык мая першая кніжачка наўрад ці пабачыла б свет. Паэт меў дома альбом, у які ўклеіваў упадабаныя ім вершы пачаткоўцаў. І я ледзь не згарэў ад сораму, калі, будучы ў яго на кватэры (паэт жыў тады яшчэ на Правіяцкай вуліцы), убачыў гэты ягоны гробух, а ў ім і пару маіх вершаваных спроб. А пасля вайны ўсё, што выхадзіла з-пад майго піра, чытаў Якуб Колас. І я з удзячнасцю магу сказаць, што гэта быў надзіва чулы, сардэчны, хоць і прынцыповы настаўнік. Скажу больш. Сталася так, што і з 1948 года чытаў у першых рэдакцыях усё, над чым працаваў народны паэт. І трэба сказаць, што Колас быў надзвычай уважлівы і цярплівы да заўваг, часта іх улічваў, папраўляючы тыя ці іншыя мясціны.

З вялікай увагай слухалі прысутныя (пераважна моладзь — студэнты універсітэта, педагагічнага інстытута і слухачы вышэйшай партыйнай школы) успаміны пра Янку Купала Янкі Скрыгану.

— Янку Купала, — гаварыў пісьменнік, — я лічу найпершым сваім настаўнікам. Любіў яго з дзяцінства. Прызнаюся, што і сам пачынаў з вершаў. Але сталася так, што першай

гэтых помнікаў з мастацкага боку аднавідаюць сучасным патрабаванням.

Прыгажосць, эстэтычная асалода. Гэтыя паняцці даўно перастлі быць маніполіяй «выбраных». Вельмі цікавым было выступленне В. Касценка сакратара Шклоўскага райкома КПБ якая расказала пра сацыялагічныя даследаванні, што праводзіліся сёлет у шклоўскіх калгасах імя Фрунзе, імя Кірава і імя Андрэева. Даследаванні ясна адлюстравалі вобраз сучаснага савецкага селяніна — адукаванага, узброенага новай тэхнікай, чалавека з высокімі духоўнымі патрабаваннямі. Яму ўжо мала жыць у добрым доме, мець матацыкл, тэлевізар. Яму патрэбен сучасны клуб, жывыя сустрэчы з артыстамі, пісьменнікамі, мастакамі. Сельскі жыхар асабліва малады, вельмі жыва рагуе на кожную падробку, замену сапраўднага мастацтва. І калі аднойчы абласны драмтэатр прыехаў у раён з зробленым на жывую нітку спектаклем, са старымі, пашарпанымі дэкарацыямі — глядачы былі накрыўджаны.

Так, сапраўдная літаратура, сапраўднае мастацтва, непадробна прыгажосць, адным словам, усё лепшае, чаго дамаглася наша сацыялістычная культура, павінна стаць і павінна быць патрэбай, надзённым збыткам кожнага працаўніка.

Уся краіна, увесь савецкі народ рыхтуецца дастойна сустрэць XX з'езд КПСС. Разам з усімі ў агульным страі ідзе да з'езда і творчы інтэлігенцыя. Наперадзе ў яе новыя здабыткі, новыя перамогі.

Удзельнікі нарады прынялі разгорнутую пастанову.

На нарадзе з прамовай выступіў сакратар ЦК КПБ С. Платовіч.

сустрэчы з паэтам я не памятаю. Ці то час быў такі, ці то вінавата была наша маладосць, але мы на пачатку, у дваццатыя гады, нават ж захапляліся «новымі плынямі» і зусім пахляпчы лезлі «у рожкі са старымі», хоць кожны з нас цягнуўся душою да Купалы і Коласа. Бліжэй пазнаёміўся з дзядзькам Янкам пазней, калі перайшоў на працу ў рэдакцыю газеты «Літаратура і мастацтва». Ён часта заходзіў у рэдакцыю. Часцей проста так — пасядзець, пагаварыць, папытацца, як жывем. І тут жа каля яго збіраўся гурт. «То, можа, пойдзем, хлопцы, па куфлю піва вып'ем, чаго вы тут будзеце шчыраваць у куродыме», — скажа, падымаючыся. І мы ішлі. Ён ідзе паперадзе, на руцэ кіёк трымае, а мы цугам за ім. Увогуле, я не памятаю, каб Купала быў дзе-небудзь адзін. Заўсёды з ім хто-небудзь ёсць, найперш — моладзь. Мне б хацелася асабліва падкрэсліць, што дзядзька Янка быў надзвычай сціплым чалавекам, уважлівым і чуйным да іншых. А як ён умеў страчаць, частаваць гасцей! Пэўна, усе, хто хоць раз пабываў у яго доме, ніколі не забудзе гасціннасці і шчодрасці гаспадара і гаспадыні.

Галоўны захавальнік фондаў Літаратурнага музея Янкі Купалы Ядвіга Раманоўская гаварыла на вечары аб той сардэчнай дружбе, якая звязвала доўгія гады не толькі Купалу і Коласа, але і іх сем'і, прачытала некалькі ўрыўкаў з пісем Якуба Коласа і Уладзіслава Францаўны, якія красамоўна пацвярджалі цёплую і сардэчнасць іх узаемаадносін.

— У музеях народных песняроў сабраны шмат матэрыялаў пра іх жыццё і творчасць, — гаворыць у заключэнне Я. Раманоўская. — Тым не менш я звяртаюся да вас, дарагія таварышы, а таксама да тэлегледачоў (частка вечара трансліравалася па тэлебачанні, — М. Г.) з вялікай просьбай. Калі ў каго-небудзь з вас або ў вашых бацькоў, сваякоў, знаёмых ёсць матэрыялы пра Купалу і Коласа, — дасылайце іх у музей. Кожны з дасланых дакументаў ці матэрыялаў не толькі папоўніць музейны арсенал, але і дапаможа нам больш поўна і дакладна дамаляваць воблікі слаўных сыноў Беларускай зямлі.

А паміж гэтымі выступленнямі гучалі вершы Янкі Купалы і Якуба Коласа. Іх чыталі вучаніцы мінскіх школ Тая Далідовіч і Тамара Сінькевіч, артыст Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы Барыс Бруснікаў, заслужаны дзеяч культуры БССР, навуковы супрацоўнік Літаратурнага музея Якуба Коласа Аляксей Слесарэнка...

Доўга ў той вечар свяціліся вокны Купалавага дома.

Мікола ПІЛЬ.

зілены паслухмянасцю і здольнасцю маладога мастака да імпрэзі, таўком не здаецца і не прымае оту.

Жывала і так, што на кожнае пасля-энне выстаўкома той ці іншы мала-мастак прыносіў кожны раз гато-ю, але кожны раз іншую карціну, щам спадзеючыся — хай сабе выпадкова — затрапіць «у стру-ць».

Зразумела, такая несур'язнасць і патрабавальнасць не маглі даць данага плёну.

У прыватных гаворках з малады-часта даводзіцца чуць абурэнне ў рас тых, хто складае выстаўку: «маўліў, «зарэзалі», не зразу-ці... Даю слова нічога з твораў-тадых мастакоў, у якіх была хоць-за таленавітага, хоць намёк на-ёзны, прафесійны падыход да ра-а, не засталася не заўважаным, абмінула выстаўкі. Відаць, трэба-м маладым мастакам больш пат-вальна ставіцца да сваёй работы, лізгаць па паверхні, а «канаць-юна», актыўна ўмешвацца ў жыц-ыказваць свае думкі аб ім з на-м, з гарацыйнай, з палемічнас-так натуральнай для творчасці-дых.

Ака, мне хто-небудзь зацярэчыць, а, хто-небудзь скажа, што вель-яжка ўзняць і вырашыць якую-ць з праблем сучаснай моладзі-так зблізку, не маючы часу на-саванне яе, прасторы для адыхо-каб убачыць яе цалкам ва ўсіх-рабязнасцях.

Для такіх апанентаў у мяне ёсць-льмі навучальны прыклад з той жа-стаўкі «50 год ЛКСМБ». Прыклад-ціны, у якой арганічна і трапа-залучыліся тактоўнасць мастакоў-кага падыходу да пытанняў сучас-асці, уважліваець і добрамычліваець-тарэйшага да моладзі, высокі прафе-ішанізм, зачараванасць жыццём-роста харошага чалавека.

Я маю на ўвазе карціну І. Давідо-віча «Вершы».

Іна можа служыць узорам таго, як-простымі сродкамі можна сказаць пра-многае. Узорам таго, як героі карці-ны могуць увайсці ў наша жыццё. Зрабіцца нашым асабістым назіран-іем, нашым вопытам, нашай любоўю, ісцінай нас саміх. Прасякнутая вы-окім напружаннем духу, карціна гэ-а той жа час надвычай лірычная, етуценная, як памяць пра дзіцінст-а, пра шчасце, якое было даўным-аўно і ад якога не засталася ў душы-і кроплі горычкі — толькі радасць.

Хлопец і дзяўчына — героі гэтай-ціны, быццам выхаплены з натоў-а. Іны зусім такія, якіх мы часта-стракаем на вуліцах, у інстытутах, тралейбусах. Такія — і ў нечым інак-ыя. Бо мастаку ўдаецца раскрыць-ія нас іх на дэва прыгожы, цікавы, ладаны ўнутраны свет. Удаецца-ярыць нашу ўвагу на тое, чаго мы-ей не заўважалі, паўз што прахо-лі. Мастак глыбока і востра аналі-характары нашых маладых сучас-аў, пазбягаючы патачнага замлач-ня і ў той жа час не хаваючы на-ральнай чысціні юнацкіх пачуццяў, інтэлігентнасці, шчырыні кругагля-

Напісана карціна ў трапяткім, пра-зрыстым, ледзь халаднаватым кала-рыцце. Цеплыня адносі паміж юнаком-дзяўчынай, іх няўрымслівай захоп-енасць паззіяй у гэтай карціне на-іва пераканаўчыя. Тут гарманіч-ня і кампазіцыя, і малюнак, і жы-іце. Усё зроблена, як кажуць, про-а, але вельмі моцна, вельмі сучасна-прыгожа.

Выстаўка, прысвечаная 50-годдзю-СМБ, — невялікая і, як мы ўжо-залі, няроўная. ёсць у ёй узлёт,-ць спады. Ёсць нямала работ доб-ых, такіх, што не пакінуць гледача-бякавым. І, зразумела, пра гэтыя-ціны хацелася б пагаварыць па-абязна. Але што паробіш — «нельга-няць неабдымнае», нельга ў газет-ім артыкуле расказаць пра ўсё, проста пералічваць назвы карцін і-звішчы мастакоў — навошта? Гля-і сам заўважыць добрае, сам здолее-пазнаць недасканаласць. Я ж ставіў-ёй мэтай зрабіць спробу прааналі-заць толькі тыя з'явы, якія на гэ-і выстаўцы даюць падставы мерка-ць аб нейкім вельмі важным якас-ім рыўку, які паспявае ў нашым-стацтве, аб тых шляхах, па якіх-і больш верагодна і найбольш пра-ктычна будзе яно ісці. І калі трэба-абіць у канцы нейкае рэзюме, дык-дзе слухным сказаць: увага да-алавека, да яго складанага, шмат-лававага ўнутранага свету, датыч-насць да з'яў сённяшняга дня, іх-філасофскае асэнсаванне, большай-авага да накопленага папярэднікамі-опыту — вось напрамі, па якіх у-іскэйшы час ад нашага мастацтва-эба чакаць сур'язных і значных-абыткаў.

СПАДАРОЖНАГА ВЕТРУ!

ТЭАТР МУЗЫЧНАЙ КАМЕДЫ У МІНСКУ РЫХТУЕЦА ДА АДКРЫЦЦЯ

За адзін вечар і адну раніцу, якія я правяла ў зале, фая і калідорах тэатра музычнай камедыі, які арганізавана ў Мінску, мне давалося пагаварыць з многімі актывістамі, тэхнічнымі работнікамі, рэжысёрамі.

Я не выбрала сваіх суб'ядзеднікаў, а гутарыла з тымі, хто быў побач. І ўсе яны сцвярджалі адно: «Тэатру быць!»

— Тэатру быць! Паверце майму вопыту, майму воку, майму вуху, — гаворыць старшы мейсцініст сцэны Мікалай Варанцоў.

Я невыпадкава спасылалася на яго думку. Мікалай Мікалавіч — чалавек, як кажуць, на

ляе. Таму, я адмовіўся ад большага экладу ў філармоніі, ўспомніў аб пачыне Валдзіны Гіганвай і перадаю сюды, — жартуе габіст Уладзімір Мардас. — Аркестр у нас малады. Сярэдні ўзрост музыкантаў, бадай, 25—26 гадоў. Гэтак усе — выхаванцы нашай кансерваторыі. Есць сярод аркестрантаў і масквічы, і музыканты з іншых гарадоў. Думаю, сыграемся!

Сяджу ў зале на рэпетыцыі, гляджу на артыстаў хору, балета, салістаў, якія запоўнілі амаль што ўсю сцэну, і думаю над словамі Валодзі: сыграемся... Як цяжка, неверагодна цяжка арганізаваць спектакль! Дырыжор, хормейстар, балетмейстар, рэжысёр — усе ў «справе».

Гранічнае напружанне. Загучаў аркестр.

Уступіў хор.

Не, нешта не так. Хормейстар Нэла Сяргееўна Андросова перапынае рэпетыцыю. Рэжысёр Аляксандр Сяргеевіч Барсяган бяжыць на сцэну. Адлегласці, якія ён «набывае» на рэпетыцыі, бадай, вымяраюцца кіламетрамі.

— Стоп! Стоп! Ціха, не размаўляць! — крычыць ён, хоць на сцэне і ў зале ідэальная цішыня. Яго можна зразумець: яму хочацца звышзасяроджанасці ў такіх напружаных хвілінах.

А вось ужо і балет з'явіўся. Малады яшчэ балет. Учарашнія выпускнікі Мінскага харэаграфічнага вучылішча. Артысты зусім няўпэўнены адчуваюць сябе на сцэне: хвалюцца і робяць не так, як трэба, і, канечне ж, гарачацца, і хочучы выглядаць дарослымі, сталымі. Ой, як многа вучыцца ім яшчэ давадзецца! Ой, як многа!..

Дасведчаны тэатрал можа ўсміхнуцца: маўляў, не яны першыя, не яны апошнія ставяць апэрату, няма чаго панікаваць.

Так, гэта правільна. Але адна справа — ставіць спектакль ва ўжо сыграным калектыве, дзе вядомы характар кожнага актывіста, яго схільнасці, дзе нават па ледзь прыкметным руху здагадваюцца, які ў актывіста настрой, дзе па тым, як сёння трубаць «вывеў» першую ноту, можна дакладна сказаць, як ён сябе адчувае, і г. д. і да т. п. А тут, калі нават не ўсе імёны запомніліся, калі знаёмства толькі толькі наладжваецца, —

тут, канечне, цяжка.

Да адкрыцця тэатра засталася менш як два месяцы. Рэпетыруецца апэрата І. Дунаеўскага «Вольны вецер». Ужо закончана работа над калманаскай «Фіялкай Манмартра». На чарзе — апэрата Ю. Семіянікі «Спявае «Жаваранак».

«Нет капитала, ну так что же, раз вы друг друга у палоне таго, што адбываецца на сцэне. Асабліва яго ўвагу прыцягвае выканаўца ролі Янгі — Уладзімір Тытэнка. Ён нават спявае разам з ім. Спявае і выразна жэстыкулюе. Напэўна, ведае, што адсюль на сцэне і ў зале яго не пачуюць.

Тут я не адна. Віктар Бажэнаў, які, як я дэведася потым, іграе ў гэтым спектаклі гаспадара карчмы, таксама прыладзіўся ля раля. Зараз ён у палоне таго, што адбываецца на сцэне. Асабліва яго ўвагу прыцягвае выканаўца ролі Янгі — Уладзімір Тытэнка. Ён нават спявае разам з ім. Спявае і выразна жэстыкулюе. Напэўна, ведае, што адсюль на сцэне і ў зале яго не пачуюць.

Віктар у гэтым годзе

да за сваё вызваленне, за свабоду — як заўсёды, актуальны.

— Яшчэ некалькі гадоў таму ў рэпертуары музычных тэатраў асноўнае месца займала так званая «неаэвенская» традыцыйная апэрата, — гаворыць Аляксандр Сяргеевіч Барсяган. — Але зараз яна саступае месца сучаснай апэратэ, нараджэнне якой звязана з імёнамі такіх кампазітараў, як Ц. Хрэнікаў, В. Мурадэлі, А. Пятроў. Для яе характэрна расшырэнне тэматыкі, яна спрабуе ставіць і вырашаць сур'ёзныя актуальныя праблемы, шырока выкарыстоўваючы дэсяцігадовае і драматычнага тэатра. Вялікую папулярнасць набылі і мюзіклы, напрыклад, такія, як «Мая цудоўная лэдзі», «Чалавек з Ламанча», фанвізінскі «Недаростак» і іншыя.

Пакуль што цяжка сказаць, па якім шляху пойдзе наш мінскі тэатр. Гэта залежыць ад многага: і які рэжысёр узначыць тэатр, і які канчаткова складзецца труп, і ад глядачоў, бо, як гавя-

У Тытэнка — выканаўца ролі Янгі чынае выхад. Машыніст сцэны Мікалай Варанцоў (справа) таксама заняты ў спектаклі.

Фота Ю. Іванова.

ма працавала ў оперы. «Опера — гэта сур'ёзна, гэта сапраўднае мастацтва», — пераконвалі яе. А Наталля не паслухалася.

— У мяне такі характар: я і спяваць люблю, і танцаваць, і драматычнае мастацтва мне па душы, — гаворыць Наташа. — Не, апэрата — гэта сур'ёзна, гэта мой лёс...

Быццам згаварыліся артысты. Многія паўтараюць мне гэтую фразу: «Апэрата — мой лёс». Дарэчы, нічога дзіўнага. У тэатр прыйшлі працаваць маладыя і ўлюбёныя.

Пакуль хор яшчэ і яшчэ раз задае пытанне: «Стэла, што з табой?», я падмаюся ў кабінет — маленькі, чысценькі кабінет, які пахне свежай фарбай. Так, я забылася сказаць,

лад, прытуліла 26-я школа (дзякуй богу, школы цяпер будуць прасторныя); пашывачны цэх наогул не могуць укамплектаваць, таму што вельмі нізкія стаўкі, амаль што ў два разы ніжэй, чым у камбінаце БТА, а работа адказная, трэба адзец усіх — ад жабракоў да караля. Не жартачкі...

Я крышачку адхілілася ад асноўнай размовы, таму што ў кабінете (я зайшла туды, каб паглядзець макет дэкарацыі «Вольнага ветру», якія зрабіў мастак А. Аруцьян) да мяне падыйшоў Уладзімір Лаўрэнцэвіч Кучар — загадчык паставачнай часткі і расказаў пра гэта. Паставачная частка ў тэатры — гэта той махавік, які прыводзіць у рух дзесяткі маленькіх машынак... Цяжкавата на першых

Рэпетыцыя «Вольнага ветру». Флап — заслужаны артыст БССР Віктар Шыўкалюк. Фам — Юры Лазоўскі.

закончыў Дзяржаўны інстытут тэатральнага мастацтва ў Маскве. Яго запрасілі ў Мінск у новы тэатр, і ён з радасцю прыехаў, хоць раней у Беларусі не бываў. А вось другі выканаўца ролі гаспадара карчмы — Якаў Яўна — мінчанін. Тут закончыў 12-ю школу, музычнае вучылішча, потым быў інстытут Гнесіных, і вось ён зноў дома. Якаў вельмі рады, што ўсё так здорава атрымалася.

«Что поет вольный народ? Песню о вольном ветре...»

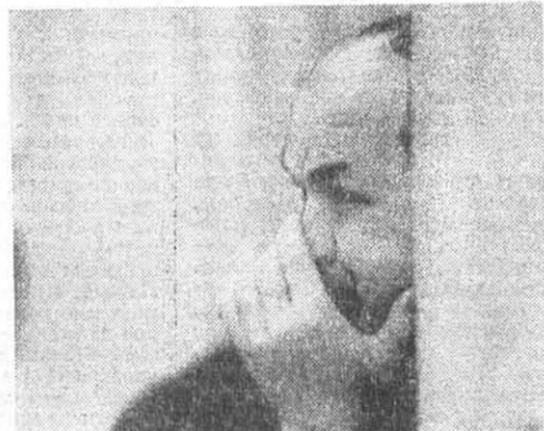
Музыка І. Дунаеўскага і праз гады прыцягвае і хвалюе. Ды і змест п'есы — барацьба наро-

рыў У. Меерхольд, «тэатр будзеца не толькі тымі, хто працуе на сцэне, хай нават таленавіта, тэатр ствараецца яшчэ і воляй глядзельнай залы».

Застаецца толькі цярдзіва чакаць. І спадзявацца. Спадзявацца, што будзе цікавы, яркі, тэатр, не падобны ні на адзін з ужо існуючых. Са сваім своеасаблівым рэпертуарам. Для тэатра ўжо зараз пішуць свае новыя творы кампазітары Я. Глебаў, Г. Вагнер, Д. Смольскі, яны звярнуліся і да «некранутых» апэратываў — «Тарас на Парнасе», «Пінская шляхта», «Несцерка»...

— Мы, канечне, марым аб яркай, цікавай рэжысуры, — гаворыць заслужаная артыстка РСФСР Ніна Равінская. — Са свайго вопыту магу сказаць, што без сапраўднага, творча мыслячага, маладога (справа, канечне, не ва ўзросце) рэжысёра-мастака тэатр асуджаны на нікчэмнае існаванне. Хочацца, каб да нас хадзіла не публіка, якая захапляецца легкаважкім жанрам, а сур'ёзны глядач са сваімі пытаннямі і трывогамі...

Рэпетыцыя працягваецца. Сёння Стэлу спявае Алена Тытэнка. А другая Стэла — Наталля Гайда — зараз у зале. У перапынку яна мне расказала, што блізка сябры не раілі ёй ісці ў апэрату. Асабліва муж — саліст оперы. Ды яна і са-

Уважліва сочыць за рэпетыцыяй заслужаны артыст КазССР Уладзімір Ажаральцеў.

што тэатр будзе часова працаваць у памяшканні клуба імя Дзяржынскага. Зразумела, «часовая прапіска» — далёка не лепшы варыянт для тэатра. Памяшканне, дзе выступаць такой труп, незручнае, а рэпетыцыйная зала наогул цесная. Зрэшты, балету наогул няма месца, і для яго даводзіцца здымаць памяшканне ў Зялёным Лузе. Але і гэта яшчэ не ўсё. У розных месцах горада размешчаны і цэхі. Так, сталярны, напры-

парах, але ў пачатку заўсёды цяжка, і тут ніхто не скардзіцца, усе вераць, што пройдзе некалькі гадоў — і вырасце ў Мінску дом, дзівосны дом, незвычайны дом. Гэта і будзе тэатр апэратывы.

Я гляджу на дэкарацыі — гэта палуба карабля, на якой разгорнуцца падзеі.

Я гляджу на дэкарацыі, чую галасы выканаўцаў, якія даятаюць знізу, бачу будучы спектакль...

Спадарожнага ветру! Ірына ПІСЬМЕННАЯ.

тэатры не новы. Яму даводзілася рацаваць у многіх калектывах, шмат бачыць.

— Працаваць цікава, калі ты сам кладзеш першы, заповітны камень у пабудову, — гэта захап-

У бяскошчым руху...

ТРЭЦІ дзень цвіце мой адзіны жоўты гарлачык паміж талерак-лістоў. Трэці дзень, то седзячы, то лежачы, гляджу на бела-блакітныя бочачкі паплаўкоў. Часцей за ўсё — праз рэдкі частакол абгрызенага каровамі аеру.

Урані туманец шпарка ішоў за плынню ракі, стараючыся не адстаць. Дзень праўляўся без чыстага сонца, мяккім святлом. Яшчэ не абсохла раса, а ўжо з сінягу, у якім я сталі на мыску, пачалі сгартаваць стракозы. Пад несціханы бульбак ручайны, што ўпадае ў Шчару. Банька бусел ці, можа, малі бусіха з чорнадзюбамі падлеткамі спаважна хадзілі сабе паблізу, не вельмі каб звачаючы на рыбака. Сойка дзерлася на тым баку, у лістоце. Певень у недалёкай вёсцы прастадушна рабіў сваё — курарэкаў раз-поразу, нібы адзін, той самы ўсё, а не на змену з іншымі.

Добра, спакойна на душы. І цяпер, адвечоркам, калі збіраецца памаленьку на дождж, пагрукае над заходнім далагляддам. І ўрані, калі туманец спышаўся за плынню. І ўчора, гэтай парой, калі мы, пакінуўшы, нарашце, упарта нерухома паплаўкі, сышліся воддаль ад сваіх завінак і весела плавалі ў вадзе ды ў сонцы ласкавага вечара.

Большую частку жыцця чалавек праводзіць у адзіноце. Чаму некаторыя людзі баяцца, не любяць яе?..

Янка БРЫЛЬ

ДАЖДЖЛИВЫ, СОНЕЧНЫ ЖНІВЕНЬ

І яшчэ адно хоча ў бланкот:
Разлука з блізкімі, любімымі, разлука назаўсёды і туга па іх — гэта таксама адчуванне абавязку. Перад гадоўным у жыцці. А разам з тым — і абавязак перад тым, што нас пакінулі. Паколькі я не ў зямлі, а пакуль што наверх, у шчасці свядомых дзён і хвілін.

Добра вось так пісаць — калі папера і душа ў траве.

Раніца сёння, пасля начнога дажджу, лагодна свежая, па-святочнаму, хоць і не святая, ціхая, пад шэрай павалокай хмар, якія ці то аддалі ўжо ўсё, што меліся аддаць, ці то яшчэ збіраюцца падсець.

Старшыня прыехаў па мяне, як дамаўляўся, у шэсць.

— Эх, дарагі мой, каб вы толькі бачылі — тры ласі на дарозе! Тры аслікі! Якія прыгожыя!..

Ён захапляецца нягучна, з асцярогай, — дом адпачынку калгасны, ды ў ім цяпер адпачывае інтэлігенцыя з дзецьмі. Ён паўтарае сваё захапленне і за рулём «газіка», які з памяркоўным гудзеннем нясе нас па лясной, з асаджаным пылам, дарозе.

— Вось тут стаілі! І я перад імі стаяў!

Радасць яго перадаецца мне. Яшчэ і зайздросна на дадатак, і прыкра, што вось жа мне зноў не пашанцавала. Але і прырасць, і зайздросць — не безнадзейныя, нібы мне жыць яшчэ ды жыць!..

Мы ведаем адзін аднаго нядаўна, але як быццам і нядрэнна. Часамі мне здаецца, што ў гутарцы са мной, ісьменнікам, ён крыху пазіруе, паварочваецца лепшым бокам. Тады, для раўнавагі, я дакараю самога сябе нятаннем: «А ты што, мала пазіруеш? І перад ім...» Але часцей мне думаецца, што мы са старшынёй забываемся пра такое, больш міжвольнае, чым свядомае пазіраванне і проста жыве сабе побач, здаволеныя нашымі нячастымі сустрэчамі, ён — ахвотна знае мячы мяне з тым, чым ён жыве, а я — ахвотна знаёмчыся з гэтым малюнічым кутком, з новымі людзьмі.

Сёе-тое я ўжо тут ведаю.
З заахвотнікам Люсяй я, напрыклад, сусуракаўся летась, тады яшчэ чуў пра яе. І цяпер, калі мы пасля некалькіх кіламетраў мокрага лесу выязджам на палявую дарогу і неўзабаве спыняемся каля крайняга доміка яшчэ соннай вёскі, я пазнаю гэты дом і загадзя, вачыма памяці, бачу яго маладога гаспадыню.

«Газік» наш прыпыніўся каля пята, за якім над мокрымі градамі сямтам тырчаць вялыя ад макрэчы слабечкі і вільні з рэшткамі нядаўняй вераб'інай раскошы — апошнімі недалюбаванымі ягадамі.

Люся выходзіць з доміка ці то на

стрыманы покліч нашай машыны, ці то заўважыўшы яе праз акно яшчэ да сігналу. У накінутай сцяганцы, у белай хусціне, з прыветлівай усмешкай. Вяселая і працівітая. Гэтага мала. Такія ўжо бывалі. Таксама, як як жылі — ужо не хата з лучынай, а спраўны, пафарбаваны вохрай домік над шыферным дахам, з тэлеантэнай над ім, з электрычнасцю і газам на службе ў гаспадыні, — таксама і гаспадыня — не проста ласкавая, спраўная маладзіца, а загадчыца фермы і студэнтка-завочніца.

Пакуль яны вядуць сваю будзённую, дзелавую гутарку, я, мне здаецца, непрыкметна люблюся Люсяй і ўспамінаю дзве старонкі яе біяграфіі. Выпускны вечар у дзесяцігоддзі, «блакітны вальс», калі бойкая-выпусніца асмелілася і вывела на круг самога старшыню, такога культурнага, толькі што з раёна. А пасля гутаркі з ім задумалася дзючо, ці не застацца ёй і сапраўды ў сваёй вёсцы цяляцінай. І гора маладзенькай цяляціцы ўспомнілася. Як адна з яе падласак па звычаю лясных кароў уцякла ў гущар — цяляціца. Трое сутак шукала яе Люся! Спачатку проста хадзіла па лесе, клікала ды плакала, а потым здагадалася і пачала чапаць карову каля вадапою, лясное рачулікі. І дакачалася. Ужо з цяляткам.

Я непрыкметна, здаецца мне, назіраю за тым, якімі добрымі вачыма гэ-

пер, законна папаўняючы сваё штодзённае недасымпанне...

Мы сядзем у хаце старшыні, удвух. За вялікім акном, у садзе і ў агародзе дождж. Святла да вечара. Шчыра кажучы, нам не пашкодзіла б узяць па маленькай, аднак мы паедзем далей, гаспадар за рулём, а госць адзін не прывык, ды і на душы ў яго добра і так, сваім ходам, без чаркі.

Я слухаю гаспадароў расказ пра тое, як на пасяджэнні праўлення калгаса нядаўна разглядалася адна вельмі ж ужо непрыгожая справа. Сын адмовіўся даглядаць сваю адзінокую, стрэнькую маці, якая жыве асобна.

— І мы сказалі яму: ты не варты таго, каб называцца сынам гэтай жанчыны. Яна ж столькі папрацавала на сваім вяку, столькі пагаравала. Два сыны яе, два браты гэтага буды, загінулі на вайне. Гэта што — колькі слёз? «Не плачце, мама, — сказалі мы ёй на праўленні. — Мы вашу старасць дагледзім. Мы ў састаянні вам...»

Мне ўжо не здаецца, што я люблюся субяседнікам непрыкметна для яго, — я заўважаю ў вачах яго слёзы і думаю, глядзячы ў гэтыя крыху стомленыя, крыху журботныя вочы:

«Харошы ты, патрэбны, дружка мой, чалавек!..»

Позняя ноч. Цішыня. Старонкі добрай кнігі.

А за акном майго пакоя на другім паверсе, у саснова-дубовай цемры раптам ізноў, як часта паўтараецца ўдзень, заклекаталі на гняздзе буслы.

Нібы воплескі пасля маўклівага слухання.

Сваё жыццё, свая радасць.

Узыходзіць сонца, а на ўвесь хмарны захад — высёлка. З-за яе толькі варта ўставаць у чатыры, брысці сюды тры кіламетры, цярыліва, часта беспаспяхова сядзець над паплаўкамі.

Толькі што адзудзелі камары, супакоўся пад аерным берагам бабёр, а ўжо над альяховым кустам, за якім я, прытаіўшыся, сяджу, загаманіла звонкая пчола.

Нядаўна над ціхай ракой праляцеў — важны, як паліцэйскі чын — каршун.

Дождж трохі падзубаў алаваную роўнядзь вады. І вось высёлка, што нядаўна знікла, зноў выядрылася, на ўсю сваю красу. І на небе, і, левым краем, у вадзе.

Дождж ізноў зашастаў па лісці, парабачніўся навокал паплаўкоў. Відачь, збярэцца-такі, і добры. Раз-поразу чуваць грудное, стрыманае грукатанне грому. Захад зусім перамог — неба абложана там грунтоўна, сіння цемра наладзіць сюды, грыміць ужо над самай галавой!..

Густа зашастала на тым беразе па алейніку. Пайшло па Шчары плюскатам, кружочкамі ды пухірамі. Гэта — дождж!

...Так і прагнаў нас дахаты. Апошняе пра яго, папярэдні абзац, запісваю ўжо на сталае.

Якім бы пустым, нецікавым ні быў гэты чалавек, я не хачу, не магу забыцца, што ён — той адзіны таварыш, з якім мы з'імовым вечарам сорок першага года радасна абіяліся на адзіноце, пачуўшы пра разгром фашыстаў пад Масквой.

Учора была навальніца. З громам, ад якога расколвалася неба. З ветрам, ад якога стагналі на ўзлесці дубы і лівень насіла, як завіруха носіць снег. З градам, што і траву, і пясок, усыпаныя шышкамі, пакрыў ледзяной шурпатасцю.

Ад ракі мы ледзь паспелі дабежчы да эстраднай ракавіны, дзе прасядзелі нягоду. Вярнуліся адтуль, — у сандалетах на босую нагу, у безрукавіках, — як тыя японцы ў нечакана ды небывала суровыя замарзкі, што нядаўна былі напалі на іх.

Цяпер зноў сонечны поўдзень. І добрая вестка пра тое, што град праішоў амаль зусім не над полем, дзе яшчэ грэчка ды авёс.

На ўскарыне лясное вёсачкі, крыху адсуваючы далей сасоннік, бялецца сценамі ферма. Пабудаваная нядаўна, «па апошняму слову тэхнікі». У доўгім, светлым кароўніку хоць і не душна, але пах стаць густы. Для нас, хто ад зямлі, гэта не лічыцца смуродам. «Пачухай мяне за рагамі», — моўчкі просіцца сятая і сумнаватая на прывязі карова. Над пылам дарогі, прыбытым пасля дажджу, сырародой у чыстэрне. Пах мокрае зямлі і пах замкнутага ў метале малака... Праўда — толькі ўяўны, міжволі спалучаны з успамінам пра маміну даёнку.

Дзед Міронавіч. З-за яго і запісваю гэта, бо ўжо не адзін такі кароўнік здаваўся мне звычайным дзівам у новым побыце заходнебеларускай вёскі. Дзед — у капелюшы, з сахаром у руцэ. А барада ажно з сівага надзелень, і раскошная, як у прарока. Перад вайной, зарабіўшы многа долараў у Канадзе, — легенда кажа: ажно трыста тысяч, — ён прывёз іх сюды, у сваю лясную бяdotу. А тут іх узялі ды ўкраі. І ён памяшаўся. Ціха, няшкодна.

Цяпер дзед задаволены, што грошы яго не згінулі марна, што гэта за іх пабудавана ўся тая прыгажосць — цагляны кароўнік, з механізаванай падачай кармоў, з электрадойкаю, з чырвоным кутком для даярак у белых халаціках!..

А старшыня сабе многа не ўзяў, — па-моўнічку шаптаў мне дзед, калі мы на момант засталіся адны. — Толькі жане на плаціячка. Шаўковае. Праўда, толькі адно, ды і то скромненькае. Але яму, скажу вам, не жалка. Бо чалавек ён харошы — поўнасьцю за рабочы народ!..

Калі мы падвечар, нашай малой ды дружнай кампаніяй, пайшлі прайсціся лесам і молада выпрабавалі рэха, я зноў успомніў верасень сорок першага года, мае ўцёкі з палону, першы начлег у разгубленай беларускай вёсцы. У небагатай хаце, дзе сушылася духмяная процьма баравікоў, дзе зусім незнаёмая цётка, маці вялікай сям'і, раненька напекла для аднаго мяне аладак, напала мяне сырародом, потым сама зноў пайшла па грыбы, а я — далей на свой усход.

Хутка і доўга ішоў імглістым, духмяным лесам і, нібы блазнюк, радасна перагукваўся з нябачнымі грыбніцамі.

Рэха маё незабыўнае!..

Барвовы маладзічок над паўднёвым захадом. Палоска адхонга берагу, а ў рацэ мядзяная дарожка ад месяца, як быццам яго падпорка, праткнутая праз гэты адхонны бераг.

Мал. А. САПЕТКІ.

Рэха мае незабыўнае...
Барвовы маладзічок над паўднёвым
захадам. Палоска аднонага берага,
а ў раце мядзяная дарожка ад меся-
ца, як быццам яго падорка, праткну-
тая праз гэты адноны бераг.

Поўная пасля дажджоў, гладкая,
хоць і быстрая рака.

Сяджу на абрыўістым беразе, гля-
джу то на месяц, то на палавок, які
ўсё горш ды горш прыкметны.

Потым пачулася невыразная гутар-
ка за паваротам, затым галасы і чла-
панне вёслаў сталі рабіцца ўсё больш
ды больш выразнымі. Байдарка. Двое.
Параўняліся. Паруску, але з няру-
скім акцэнтам павіталіся са мной:

— Добры вечер.

— Добры вечер. Куды путь дер-
жите?

— В Каунас.

Нямала ўжо бачыў я такіх туры-
стаў за трыццаць лета ў гэтых мясцінах.
З Літвы спускаюцца ў вярхоўе Шча-
ры, да станцыі Даманава, па чыгун-
цы, а адтуль, на вёслах, паволі ды з
прываламі, па гэтай лёгкай вадзе, а
потым на таксама быстрым Нёмане
бяруцца ўніз, на родную поўнач.

— Шчасліва вам!

— І вам таксама!

Больш нічога. Моцная плынь нясе
і так, а яны ж яшчэ і вяслююць. Ска-
заць ім яшчэ што-небудзь можна толь-
кі крыкам наўздагон. Ну, а навошта?
І так жа цёпла на душы.

А ўсё так проста, нічога нам не
каштуе.

Каб рыба крычала—як ён дзёрся
б на кручку, а потым на кукане, мой
вялікі дзешч!..

Любуюся красой, маўчу, і, як дра-
пежнік, палюю.

А ці любяцца шчупак, каршун?

Калі рэчкі, калі броду,
там галубкі нілі воду...

І гэта ў песні—не прыдуманая.

На пясок над бродам, на самым
этыку вады з беражком, насупраць
якога мы, на гэтым беразе, або сядзім
з вудамі, або ходзім,—уранні, апоўд-
ні, увечары,—галубы п'юць ваду, ча-
ста прылятаючы сюды, на свой, аказ-
ваецца, пастаянны вадапой.

Яны то калектыўна калектыўнаюць—
раптам палююцца нямаведама чаго
і, дружна залапаўшы ў крылле, узды-
маюцца і шыбуюць над ракой, над
лугам і лесам, каб зноў прыляцець і
асесці на бродзе, то два ці тры з іх, а
не ўсё чамусьці, вяртаюцца і, пры-
зямліўшыся, тэпаюць-кальваюцца да
вады і цягнуць, п'юць яе, яшчэ раз
апраўдваючы транснацыйнае параўна-
нне: «Добра п'еш, браце, цяг-
неш, як голуб!»

На гэтым бродзе часамі хлюпка
топчуцца ў спёку папутаныя коні. То
ратуюцца ад заядзі, пастаўшы па двое,
побач, адзін аднаму галавой да ма-
хала-хваста, то цэдзяць праз губы
ваду, нібы з адчаю, нехаця п'ючы.

Прыходзіць сюды і статак кароў.
Спакайнейшы. П'юць ды стаяць на
бродзе таксама доўга. А то і лажацца
на мелкім.

Ды гэта ўжо з іншай, не з галубі-
най песні.

...Адайдце маю цішыню. Не прыму-
шайце мяне рабіць тое, ад чаго яна не
будзе чыстай.

Так думаў днём, над ракой. Нават
здавалася гэта глыбокаю тэмай, з га-
товаю назвай: «Адайдце маю цішы-
ню».

Можа, яшчэ і вярнуся да гэтай тэ-
мы. А цяпер вось, пахмурнай ноччу,
далёка да раніцы, зноў думаю пра тое
самае.

Добры мой дружа, ты ўчора скар-
дзіўся, што зноў прыйшла бяссоніца,
што дождж, які шумеў да раніцы, ты
палічыў ад першай да апошняй кро-
пелькі. Лічачы горчч памылак, боль
незаслужаных крыўдаў, лічачы тое,
чаго не здолеў зрабіць, мала знаходзя-
чы палёгкі ў тым, што зроблена...

Няўжо ёсць людзі, якія ў сваёй
адзіноце палежваюць, паседжваюць,
пахаджаюць ды толькі радуюцца, ус-
памінаючы, як яны хораша, як яны
правільна, як яны плённа прайшлі
свой шлях?

У гэтай думцы—з'едлівай, пра «чы-
сценькіх»—пацехі і апраўдання ма-
ла...

У глыбокай даліне, нібы прытаіў-
шыся,—хутар з вялікім садом і стога-
довай хатай.

Гасцей запрашаюць спачатку ча-
мусьці ў чорную кухню, адтуль у чы-
цейшую хату, дзе чуваць яшчэ кухон-
ная кіслая затхласць, а тады ўжо ў зу-
сім чыстую, прыстойную святліцу.

На гэтым хутары, свядома пакіну-
тым, не перацягнутым у вёску, стаць
найбольшая калгасная пасека, жыве
яшчэ адзін цікавы дзед.

З'явіўся ён перад намі ў самым не-
святотным выглядзе. Прыехаў адне-
куль верхам, цяжка ссунуўся жыватом
з каня, чарнаногі, лахматы, расхрыс-

таны. Ажно падумалася: «І як яго, та-
кога, пчылы падпускаюць?» А цану са-
бе ведае: «Школа—што? Трэба прак-
тыка». Старшыня расказваў нам у да-
розе, што сюды, да дзеда, ён пасылае
дзяўчат пасля пчалярскай школы.
Падвучыцца. Мудрай народнай цяп-
лівасці, любові да справы.

Дзед прыкметна збярэжыўся свай-
го выгляду, выйшаў, пакінуўшы нас
у святліцы, а неўзабаве вярнуўся ў
чыстай кашулі, зашпілены на ўсе гу-
зікі, у іншых портках, ногі схаваўшы
ў боты. Тады вось і сказаў ён сваё,
поўнае некрыклівай годнасці: «Шко-
ла—што?»

У вялікім садзе мноства вулляў.
Заўсёды яны... амаль хваляюць мяне
свайш шматфарбнасцю, як у мален-
стве хвалявалі рознакаляровыя алоўкі.
Навошта вулля фарбуюць па-рознаму
— для пчол ці для нашага, чалавечага
вока? Шкада, не спытаўся ў старога,
успомніў пра гэта толькі пасля.

Вулля маўчаць, адно каля ляткоў
руплівіцы снуюць ды трохі лётаюць.
Здаецца, вялія ад вогкай хмарнасці.
Колькі тут звону бывае пры сонцы! А
колькі мёду—для ўсіх! Наўнае, пры-
ёмнае, нібы новае адчуванне.

Упершыню пачуў тут, калі сядзеці
за сталом, што апошняй чарка назы-
ваецца расхадуха. Стары разварушыў-
ся, многа расказваў пра свае палыван-
ні—пры цары, пры панах і цяпер. Зай-
цы ды курапаткі—хто яе, тую драбно-
ту, лічыў? Былі ваўкі, дзікі, ласі, бы-
ло браканьерства, прэміі, усялякая
свежаніна. Быў і дагэтуль яшчэ за-
стаўся азарт.

У гэтай стагадовай хаце, моцнай яш-
чэ на дзесяткі гадоў, пры вялікім,
як жарон, бохане хлеба свае выпечкі,
пры цары, так сказаць, падпалнай,
але жывучай, ды з мёдам, падумалася
і такое. На нашай зямлі беларускай,
не такой ужо і вялікай, старанна, у
густую клетачку прачасанай трактарамі
ды аўтамашынамі, абходжанай мел-
ляратарамі ды геологамі, нізенька аб-
лятанай сельскагаспадарчымі самалё-
тамі, можна, аказваецца, наткнуцца і
на такі старавецкі хутар, на такога
справдэчнага дзеда. Хоць Чорнаму
яго, хоць Караткевічу—у самы густы
«несучасны» раман.

У заключэнне нашай сустрэчы мы
фатаграфаваліся. Бо і сонца, вельмі
дарэчы, паказалася. Дзед стаў там,
дзе яго прасілі стаяць—на фоне саду
з вуллямі. Абапал — дачкі,
тая рэшта сям'і, што захавалася каля
дому. Пахылая, рухавая гаспадыня і
сімпацічная студэнтка медыцынута.
А спераду—унучка, светленькая няў-
рымста. Ды тут, па прыкладу старэй-
шых, яна супакоілася, застыла, пера-
стала нават усміхацца, для большай
паўнасці шмарганушы носам.

Толькі студэнтка ўсміхнулася ў
самы апошні момант. Хораша. Трошкі
какетліва. Ну, але як жа без гэтага?..

У сем гадзін, заспаўшы, пайшоў для
праходкі са спінінгам.

Царства імглы і расы. Неўзабаве
праз тоўшчу імглы паказалася сонца
—бледны, лагодны дыск. Добра плю-
хаць у гумавых ботах уздоўж нізкага
берагу, па вадзе, што яшчэ ўсё вялі-
кая пасля дажджоў, хоць і паменшала
яе прыкметна.

Круцячы катушку, заўважыў у ае-
ры... нейкую (брыдка—не ведаю
якую) кветку на высокім, тонкім, зя-
лёным старчаку. Цэлы букет, карона
бела-фіялетаваых кветачак. А на ёй—
росная сетка павуціны, прыгожая—як
сняжынка.

Толькі ўчора з абеду выпагадзілася,
а як яны, павукі, паспелі здорава ад-
значыць гэтае свята.

Гадзіны праз паўтары, вяртаючыся
дахаты па расяным і ўжо толькі злёг-
ку імглістым царстве, павуцінне-сня-
жынкі бачыў на маленькіх елачках, на
стромкіх кустках ялаўцу, на верасе...
Папрацавалі ўчора павукі!

Радасны клёкат буслоў—высока,
высока над намі. Ажно ўсміхнеўся,
зноў і зноў пачуўшы. Як быццам зара-
жаешся іхнім настроем: «Ах ты, бог
мой, як весела!»

У старыцы, на адкрытым месцы і да-
лей, у алейніку, раптам дружна загам-
анілі жабы. Як па камандзе якой.
«Каб вы падохлі—от разышліся!»—
сказаў бы вясёлы дзядзька. Першы
раз, як толькі мы прыйшлі пасля ена-
дання на бераг, пачатак гэтага гоману
супаў з голасам радзё, бо хтосьці
каля дома якраз тады ўключыў на
слупе рэпрадуктар. Другі раз, пасля
буслінага клёкату пад аблокамі, у со-
лечнай надрэчнай цішыні жабы рва-
нулі сваё алілуя зноў зусім нечакан-
на і дружна. Ажно мы з сябрам зара-
гаталі, кожны на сваім гатку.

Першы раз чуў такіх дзівосы, та-
кую капелу.

Учора жабы ведалі, чаго паднімалі
верхал. Зноў холад, зноў не кліе.
Зноў думаецца пра далёкі родны дом,
дзе ўжо, відаць, сумуе твой пісьмовы
стол...

Выступае інструментальны ансамбль «Раніца» Беларускай дзяржаўнай філармоніі.
Фота Г. БЯЛІЦКАГА.

Паэтычная паверка

Васіль ЗУЁНАК

Як лёгка наперад глядзець —
Калі табе дваццаць.
Адзвоніць асенняя медзь—
Як цяжка назад азірацца...
Як цяжка збірацца ў шлях,
Глухі, бессиурэчны...
...Далонь у тугіх мазалях
І дзён супярэчнасць,
На шыбах трапічная стынь
І луста жытняга хлеба —
Не маюць апошняй вярсты:
Паўторыцца ўсё пад небам.
Паўторымся, можа, і мы,
Ды толькі не будзе спаткання:
Час, як страла, прамы
Не знае вяртанняў.
Між зор,
між палёў —
кватаруй —
Нязнай планеты полюс...
Не скажаш,
не крыкнеш «Даруй»:
Не ўчуе ніхто і ніколі.
Усім,
каго ў сэрцы насіў
І горам азмрочыў чорным,—
Як тысячы Хірасім —
Адно засталася: УЧОРА.
Ні СЕННЯ, ні ЗАУТРА —
няма
Прад гэтай бяздонна прорвай...
...Час, не віхурся ж дарма.
Сэрца мае пераворвай!
Шчодры рабі засеў —
Не позна яшчэ!
А потым —
Хай б'ецца да сёмага поту —
Людзям дабрату нясе.

Залатая лінія дажджу...
Сонечна і хмарна над ракою.
То трывогу ў сэрцы разбуджу,
То надзею буду піць запоем.
Я такі, як гэты летні дзень —
Сонечны і хмарны ў адначасе:
На адным плячы звініць прамень,
На другім — слата ў клубок
звілася...
Засмяешся — сумна стане мне,
Не ў гуморы—я ў адказ спяваю...
Дзе ж яна, вясёлка, што самкне
Студзень мой з тваім гарачым
маем?...
Ці святой сярэдзіны шукаць?

Ці, як чорным сонцам,
галавою
Узмахнуць чарнявай —
і гукань
Ласку тваю — рэха баравое?...
Залатая лінія дажджу...
Мы ідзем паціху над ракою.
Я табе ніколі не скажу,
Шчасце мае дзіўнае якое...

АБ РЫФМАХ

У век наш
умеюць сціло трымаць
(Штука не хітрая—
не хлеб сеяць),
А там
і да рыфмы—
пяром падаць,
А там —
і да
адысеі...
Думка
вавэркай сядзіць у дупле.
Зубы — іголкамі,
не схопіш зналёту.
Ды спосаб ёсць—вярней, чым
дулет:
Падтэкстам смалі,
бы шротам!
У іншых
выходзіць яшчэ гладзей:
Як тарэадоры чырвонай хусцінай,
Рыфмаю менцаць,
каб сэнс-ліхадзей
Раз'юшаным быкам
на рогі не ўскінуў.
І слова,
раскручанае, нібы ваўчок,
Ідзе па экстра-тарыфу,
Бо не пад стрэмку,
не пад сучок—
Радок
на рыфме
не дрыхне!..
І я нагршыў...
Уяўляецца мне:
Сяду за стол юбілярам-рыфам
І трынаццацігадовым баском
піянер
Пачне віншаванне... у рыфму.
О страшны мой суд!—
ды гэта ж я сам,
Каб юбілей адзін апаялі,
«Пэрлаў» гэтых
калісь накрасаў,
А яны —
толькі прозвішча памянялі...
...Грымі,
паэзія,
праз далачынь і часі
Я не стану крычаць: «Рыфмы —
на смецце!»
Але—
і сваімі словамі іншы раз
Вучыцеся гаварыць,
дзеці...

ЭСТЭТЫКА І ТЭОРЫЯ...
Мушцы, не дужа ўважлівымі былі да іх беларускія літаратуразнаўства і крытыка. І наўрад ці я памылюся, калі скажу, што менавіта з гэтай прычыны нават самыя лепшыя нашы мастацкія здабыткі ўсё яшчэ не прачытаны і не даследаваны так, як яны таго заслугоўваюць. А, між тым, настаў час, калі наша літаратуразнаўства павінна тэарэтычна асэнсаваць мастацкія знаходкі сённяшняга дня.

Такой, шмат у чым удалай спробай, мне ўяўляецца кніжка «Сучасная беларуская паэзія», аўтары якой — У. Гішамедаў, М. Барсток, М. Арош, І. Ралько — засяродзілі ўвагу на асноўных жанрах і відах сучаснай паэзіі: лірыцы, паэме, байцы, сатырычным вершы і эпіграме.

Толькі спадзяваючыся на дасягненні сучаснай эстэтыкі і тэорыі літаратуры, можна навукова азначыць і праілюстраваць спецыфіку паэзіі, даследаваць мастацкую культуру паэтычнага твора, не паўторнаць і характэрна яго эмацыянальна-вобразнага мыслення. Менавіта эстэтыка-тэарэтычны крытэрыі далі магчымасць У. Гішамедаву аўтару раздзела пра лірыку, абгрунтаваць свае доказы, заглядаючы ў сутнасць мастацкага светаадчування, аделаць эстэтычна-аналітычнае слова ад падрабязна. Даследчык імкнецца вырашыць вельмі гэтае пытанне: абглядзець і пазнаць дыялектыку ходу думкі і эмоцыі ў сучасным лірычным творы. І гэта не выпадкова, бо ў творчасці нашых лепшых паэтаў думка і эмоцыя арганічна палічаны, яны знаходзяцца ў дыялектычнай узасмасуванні, эмоцыя падсвечвае думку, думка актывізуе эмоцыю.

У. Гішамедаў, безумоўна, мае рацыю, калі зазначае, што «беларуская паэзія больш, чым якая іншая, мае вострую патрэбу ў «выроўніванні» інтэлектуальнага і эмацыянальнага вопыту». Аднак ён памыліцца, калі гаворыць, што эмацыянальны вопыт, «маючы пад сабой даўнія (перыяды ўсё фальклорныя) традыцыі, часта не на правае бярэ верх над інтэлектуальнасцю ў не сучасным разуменні, асабліва ў творчасці паэтаў, якія прызмерна захапляюцца «ружонкамі з ланкамі», «яснавокімі малымі», «спяваюкімі зорамі» і г. д., стылізуючы свае вершы пад фальклор». Наўрад ці трэба гаворыць аб нейкім прымеце верха эмацыянальнага ці інтэлектуальнага. Усё, відаць, справа, як кажа і сам У. Гішамедаў, у «выроўніванні», у гармоніі аднаго і другога.

Не так гэта лёгка выявіць і навукова даследаваць — уплыў фальклору на сучас-

ную лірыку. Мастацкі ўзровень паэмы ў наш час — высокі, сама культура стварэння пераканальнага лірычнага характару ўскладнілася, інструментарый верша набыла якасна новыя формы. У такіх умовах, і гэта зусім натуральна, абнавіўся і сам спосаб выкарыстання традыцыйна-фальклорнай паэтыкі. Яна ўжо не ляжыць на паверхні, не на заўсёды ўбачым нязброеным вокам. Гэтага часам не ўлічваюць некаторыя літаратуразнаўцы і часта жывасціам зацэскаюць трапяткую душу верша ў свае халодныя і мулячы сістэмы.

Вось чаму хораша і ў поўным сэнсе палемічна завострана чытаюцца радыі У. Гішамедава «Крыніца творчых поспехаў сучаснай беларускай паэзіі: залог са-

важна засяродзіць увагу на свосасаблівасці эстэтыкі паэта, на яго ўменні адкрываць, маляваць словам, ствараць адчувальныя «на доты» мастацкія вобразы.

У. Гішамедаў якраз і засяроджвае ўвагу на асаблівасці і характары лірычнага абатульнення, на шматзначнасці і найбольш істотных адзнаках лірычнага вобраза. Даследчык падкрэслівае, што кожны элемент, кожны мікраобраз — гэта толькі асцяпаўчак мастацкага адзіства, свосасаблівы кадр сітэтычнага цэласнага — лірычнага характару. Міжсвят сучаснага лірычнага верша У. Гішамедаў разглядае ў яго імгніўных сувязях, непасрэдна ў тых вузлавых момантах, калі дэталі ўсе працэйшыя адзіні творы адна-

ходзім у кніжцы «Сучасная беларуская паэзія» і раздзел пра сатыру (аўтар М. Арош). Сапраўды, ці многа пад ёй папрацавалі нашы літаратуразнаўцы і крытыкі? Не. Есць толькі асобныя «жанравыя» подступы да разпрацоўкі гэтай тэмы.

На першы погляд, можна ўшкінуць даследчыка ў залішняй метафарызацыі сваіх думак і асобных твараў. Але калі добра ўдумацца ў асноўныя палажэнні працы М. Ароша, дык можна пераканацца, што ў самой культуры яго даследавання метафара і навукова-акадэмічны слагізм адзіны аднаму памагаюць, актыўна фармуюць і даносіць да чытача тэарэтычную задуму аўтара.

Інтэнсіўны метафарызм сучаснага верша, культуры і свосасаблівасці — мастацкага мыслення можна зразумець толькі тады, калі дэталёва глыбучыць саму эвалюцыю, псіхалогію і структуру вобразнай асацыяцыі. Менавіта на гэтых пытаннях засяродзіў увагу І. Ралько — аўтар раздзела пра асацыятыўную вобразнасць. І тут не пачаць напамінаць, што таёя і падобныя пытанні амаль не падымаліся беларускім літаратуразнаўствам. І. Ралько, такім чынам, даследуе мастацкую вартасць і непаўторна-арыгінальны характар нашай сучаснай паэзіі з таго боку, з якога яна пакуль што нім не даследавалася.

Асаблівую цікавасць уяўляюць тры старонкі раздзела, дзе даследчык гаворыць пра класіфікацыю асацыятыўных мікраструктур. Выкарыстоўваючы ўдала падобраны фактычны матэрыял, І. Ралько правільна вызначае пыток асацыятыўнага верша. Нельга не пагадацца з вывадам даследчыка: «Узровень асацыятыўнага паэтычнага мыслення ў сучаснай беларускай паэзіі таму і высокі, што паэты нашы, скарыстоўваючы багаты вопыт савецкай асацыятыўнай паэзіі і паэзіі Захаду, абіраюцца ў сваіх пошуках на надзвычай трывалы нацыянальны грунт. Не дзіўна таму, што і асацыятыўнасць іх мыслення, сваёжам М. Танка ці Р. Барадуліна, іменна беларуская, нацыянальная па сваім характары».

Сапраўдная паэзія адкрывае свае таямніцы толькі тым, хто яе любіць, хто востра адчувае асацыятыўна-гаваркую душу мастацкага слова. Аўтары «Сучаснай беларускай паэзіі» хораша і пагаспадарску разабралі ў галоўных асаблівасцях сучаснага верша, пераканальна і навукова грунтоўна азначылі асноўныя тэндэнцыі развіцця сучаснай беларускай паэзіі. На кніжнай паліцы чытача з'явілася яшчэ адна цікавая кніжка.

М. ЯНКОУСКИ,
кандыдат філалагічных навук.

3 АДЧУВАННЕМ СУЧАСНАСЦІ

праўднай народнасці не ў механічнай блізкасці да фальклору з яго «ідэальнай» паэтыкай. Галоўнае заключаецца ў тым, каб не адміжкоўваліся ад фальклору, ісці ў напрамку творчага наватарства, якое, безумоўна, выкарыстоўвае найбольш канструктыўны фальклорныя традыцыі. Такое мастацкае наватарства павінна ствараць новы ў параўнанні з фальклорнай паэтыкай вобразны лад, тып мовы, паэтычны сінтаксіс».

Есць творы сапраўднай мастацкасці і шырокага грамадска-філасофскага гучання. Есць у нас і шматрады на радасць і маладушную романтику лірыка А. Кулішова. Есць асацыятыўна гаварыць і дэлабайны верш М. Танка. Сённяшняга чытача прыемна здзіўляе насаман аналітычнай думкай лірызм П. Панчанкі, Мудрасіно, і сапраўдным чалавечнасцю вылучаецца паэзія А. Пысіна. Нас хвалюе шчыраць і філасофская заглябленасць шмат якіх твараў пісьменнікаў «філалагічнага пакалення». І хораша ўсведамляць, што кожны з гэтых паэтаў умее па-свойму бачыць і выяўляць, даказваць і паказваць. Таму для літаратуразнаўцы

другую даглядаюць і падсвечваюць, калі яны ўзаемаадлюстравалі і дэякуючы гэтакую працюць на цэласную ідэя-эстэтычную задуму.

Кніжка «Сучасная беларуская паэзія» цікава і тым сваім раздзелам (аўтар — М. Барсток), дзе разглядаецца паэма — жанр, які мае ў нас сваю даўнюю гісторыю станаўлення і развіцця. І хоць беларуская паэма ўжо часткова даследавана М. Лазаруком, усё ж такі перад М. Барстком стаяла задача вылічонай важнасці: трэба было не толькі вызначыць этапы моманты ў развіцці гэтага жанру, але клапатліва і дайна разабрацца ў шматлікіх формах і структурных варыянтах нашай сучаснай паэмы. Усё гэта ўскладніцца яшчэ і тым, што навішныя формы і тыпы паэматычнасці амаль не запрапаніліся беларускім літаратуразнаўствам (калі не прыноніць, бадай, толькі невялікі, але ёмісты па думцы артыкул А. Лойкі «Паэма шукана», аменчаны ў 1968 годзе ў «Польмі»).

Даследаванне М. Барстком вызначаецца лагічнасцю, навуковай паслядоўнасцю ў аналізе багатага матэрыялу беларускай паэматычнасці. Зусім невыпадкова мы зна-

НА ЖЫЦЦЕВЫХ ПУЦЯВІНАХ

Чытаючы зборнік апавяданняў Міхаса Парахневіча «Грыбны дождж», заўважаеш журналісцкае (у добрым сэнсе гэтага слова) паходжанне многіх з іх. Садоўнік, паромшык, старшыня калгаса на нейкі час становяцца спадарожнікамі аўтара. У гаворцы з ім пісьменнік (а ён умее зрабіць так, што і мы як бы «падключаемся» да яго) раскрывае рысы характару чалавека, багацце яго душы. Характэрнымі ў гэтым сэнсе з'яўляюцца такія апавяданні, як «На пароме», «Незагойная рана», «Вячэрні сеанс» і іншыя.

Дзед «Хвядос» («На пароме») з вышыні сваіх гадоў добра бачыць, якое жыццё цяпер і было раней. Ён стаптаў не адзін дзесятак лапцей, прасваў жыватом далёкія землі пад лаянку царскіх афіцэраў, алякаў рукі аб плуг, адчуў на сваёй спіне халодны дотык кулацкага абрэза. Усведамленне сваёй чалавечай годнасці, пачуццё гаспадарства зямлі не пакідае яго і ў старасці. Да ўсяго яму ёсць справа.

Чалавек дзеяння, зацікаўлены ў агульнай справе, рулівы гаспадар — любімы герой пісьменніка.

Запамінаецца апавяданне «Па дарозе на Раванічы». Праз суровыя выпрабаванні ідуць на сустрэчу адзін аднаму Міця і Тоня. А ці сустрэнуцца? Пра гэта аўтар дае магчымасць паразважаць чытачу.

Адным з улюбленых матываў празаіка з'яўляецца матыв дабра і зла. Добра заўсёды перамагае, выступае ўвасабленнем шчасця.

Лось і чалавек («Сустрэча на палюне») напіліся вады з адной крыніцы. Толькі лось збочыў з дарогі, як героя апавядання Сцяпана Сагайдака працяла думка: «Трэба ж, га? Гэта ж як вол...» Думка не давала яму спакою, калі ён круціў педаль веласіпеда, спяшаючыся па стрэльбу. Невядома, што здарылася б, калі б Сагайдак не сустрэў вясковага настаўніка з купкай хлопчыкаў і дзяўчынак, якія прывялі на волю паграванае імі лясня. Гэта было як вядро халоднай вады на галаву Сцяпана: ён бачыў, як і яго дачушка цягнулася паглядзіць ляснога прыгажуну, падсоўвала яму жмуток травы. Не мог палея гэтага Сцяпан узяць у рукі стрэльбу.

Праўда, некаторыя апавяданні тая ж «газетнасць» псуе. Гэта адчуваецца ў сюжэтнай збудненасці твора, надуманасці сітуацыі, у схематызме характару.

Усё ж — лепшымі сваімі старонкамі — кніга М. Парахневіча «Грыбны дождж» прываблівае чытача роздумам аб сапраўдных і ўяўных чалавечых вартасцях, месцы чалавека ў жыцці, яго адносінах да грамадства.

А. СЛУКА.

Міхась Парахневіч. «Грыбны дождж». Выдавецтва «Беларусь», Мінск, 1969.

«Сучасная беларуская паэзія». Выдавецтва «Навука і тэхніка», Мінск, 1970.

ГОСЦІ МІНСКА

Хормайстар і дырыжор ансамбля Савелій Ліберман.

Саліст Пётр Пархоўскі карыстаецца павагай у сямроў.

Саліст Аляксандр Яравой.

МАЛАДЫ, САЛДАЦКІ...

Прагучаў заключны акорд аркестра. І цяжкая заслона апусцілася. Чарговы канцэрт прайшоў з поспехам. А заўтра зноў пробы, пошукі, рэпетыцыі і прагляды, увечары — чарговы канцэрт для трактаразводцаў.

Салдацкі ансамбль малады. «Баявое хрышчэнне» ён атрымаў нядаўна, у пачатку мая, у Цэнтральным тэатры Савецкай Арміі — на канцэрт, прысвечаны Дню Перамогі. Генерал-майор Назароў, які дырыжыраваў зводным паказальным аркестрам Міністэрства абароны, даў высокую ацэнку салдатам-музыкантам. Гэта была публіка ў жывых. З таго часу ў салдацкіх і калгасных клубах, у часнях і падраздзяленнях, у гарадах і пасёлках з вялікім поспехам выступае камсамольска-маладзёжная брыгада ансамбля песні і танца ЧБВА.

Разнастайны рэпертуар маладога калектыву. Удала падобрана праграма хору, якім кіруе хармайстар і дырыжор ансамбля радавы Савелій Ліберман, — выпускнік Магілёўскага музычнага вучылішча. «Лясная» песня У. Алоўнікава, старадаўняя песня часоў Айчынай вайны 1912 года, папулярныя «Данцы-малайцы», «Саманары-саманалы», «Шэмяная ноч» з кінафільма «Два байцы» і многія іншыя вядомыя песні з поспехам выконвае ансамбль, падзяляючы гэты поспех з інструментальнай групай пад кіраўніцтвам радавога Аляксандра Багданава — у мінудым выхаванца Баюрунскай музычнай школы і Ленінградскага музычнага вучылішча Імя Мусаргскага. Малады дырыжор здолеў на базе аркестра стварыць трыо баяністаў і цудоўны інструментальны ансамбль.

Вялікай папулярнасцю ў гледача карыстаецца танцавальная група пад кіраўніцтвам радавога Анатоля Струева. Самадзейныя артысты выконваюць рускія народныя і салдацкія песні з ладорнымі жартоўнымі фрагментамі. Заўсёды на «біс» выступаюць са сваімі «Вясёлымі кухаркамі» радавы Іван Філіпчук і Анатоль Струев, а запалам танцуюць радавы Віктар Назарчук — учарашні выпускнік Гомельскага музычна-педагагічнага вучылішча, Уладзімір Каўрус — задумшны запывала салдацкіх песень, Мікалай Янчанка, Аляксандр Міхееўка, Сяргей Паўжнікаў.

...Адкрытая пляцоўка, наспех абсталяваная для канцэрта, вакол поўна народу. Меладыйна лясца салдацкая песня. Ёй пачыно падпявань і дождж дробнымі званімі кроплямі. Салдаты, сержанты, афіцэры і іх сем'і накіпудзі на плечы пляшчы, не размыслююцца. А што можа быць даражэй для выканаўцы, самадзейнага артыста, калі пават у дождж яго слухаюць і апладзіруюць...

Я. МЯЦЕЛІЦА.

«Вясёлыя кухаркі» — у цэнтры Анатоль Струев.

ЧАЛАВЕКУ
ГАВОРАЦЬ ДЗЯКУЙ

ПЕСНЯ

— Не, не! Даўжэй. До, ра... — папраўляе вучаніцу Тамара Рыгораўна. — Больш выразна, Таня!

Рукі дзяўчыні лёгка лётаюць над клаватурай. Кволя дзіцячыя пальцы здабываюць чароўныя гукі, і яны кладуцца ў прыгожую мелодыю. Але зноў нешта не так... Зноў заўвага. Яшчэ і яшчэ раз паўтараецца музычная фраза. Тамара Рыгораўна — настаўніца патрабавальная, але хвалюецца і яна, і вучаніца...

...Сенажаць стракацела ад кветак і хустак. То сцхаў, то зноў заліваўся жаўрук. Прыпыхала. Дрыжаў бланіт гарачага паветра. Падсыхала скошаная трава, водар не п'яніў.

Нетаропка збіраліся касцы і жанкі да вярбы, якая зялёным дахам нависала над стомленымі людзьмі. Шлі ваду. А потым: — Тамара, запявай!

Русывал сарамяжліва дзяўчына хуценька, невядома навошта, апраўляла валасы, сукенку.

Зялёная вішня
Знад кораня выйшла...
узнімалася песня над сенажаццю, ляцела вольнай пушчай. І змаўкаў жаўрук...

Не аддай мяне, мама,
Дзе я не прычына...
падхоплівалі песню жанчыны, і яна набірала моц, шырылася.

Здаўна славліліся півуніямі і Палуж, і хутаркі — Зарэчча, Рубежнік, што на Краснапольшчыне. Яшчэ да вайны палужскі хор выступаў у Маскве, радыё перадавала тады яго песні на ўсю краіну. Любіць тут песню — мілагучную, ці асмужаную лёгкім смуткам, ці вясёлую. У гэтым песенным краі і нарадзілася Тамара.

Характар у Тамары быў ціхі, нават крыху замкнёны. Любіла застацца адна. Ішла ў поле, у лес. Там спявала, спявала. А ў школьных канцэртах мастацкай самадзейнасці спяваць саромелася.

Закоўчана дзесяцігодка. Бацькі хочучь, каб Тамара вучылася ў медыцынскім інстытуце. А яна — не:

— Хачу спяваць!

Не абсмьялі яе бацькі. Усімхінуліся толькі за «яшчэ дзіцячыя думкі ў галаве», хоць і маці Тамары — Вера Савельеўна, сельскі фельчар — мае ўладу амаль над усімі народнымі музычнымі інструментамі, а спявае — заслухаешся. Хацелася Веры Савельеўне, каб дачка стала медыкам, але адно не ўлічыла адразу: неўпрыкмет сама перадала ёй захапленне музыкнай, песняй.

І пачала Тамара праца-

ваць загадчыцай сельскага клуба.

Дома дзіву даваліся: «Адкуль у дзеўкі да гэтага спрыт?» А на прыветны агеньчык клуба збіраліся палужскія галасістыя жанчыны. Тамара наладзіла рэпетыцыі, хор вайшаў пераможцам на раўнінны і абласныя аглядаў самадзейнасці паехаў выступаць у Мінск...

Апошняя рэпетыцыя перад выходам на сцэну. У маленькіх пакойчыках, акрамя баяніста і спявачак — нікога. І голас Тамары не месціцца ў цесных сценах. А калі скончыла распеўку, дзверы пракрыліся — у пакойчык увайшла незнаёмая жанчына. Пляснула ў далоні ў захапленні.

— Мая ж ты півунія! Ну і голас бог даў. Адкуль ты?

Доўга тады гаварылі яны — выкладчыца Мінскага музычнага вучылішча і Тамара — пра музыку, народную песню, вучобу. Дзяўчыне прапанавалі застацца ў Мінску. Але яна вярнулася ў Магілёў, паступіла ў вучылішча Імя Рымскага-Корсакава.

Як цудоўная песня, казначнае імгненне ўспамінаецца цяпер той час першых агнёў рампы, першых апладзіментаў, першых поспехаў. Першых і

адаіных. У вучылішчы прапаў голас. Некалькі месяцаў пават гаварыць не магла. Паправілася, але голас ужо не вярнуўся.

Пасля размеркавання Тамара Рыгораўна прыехала ў Клімавіцкую музычную школу-сямігодку. Амаль дзесяць гадоў ужо вучыцца яна ігры на фартэпіяна. Есць свае выпускнікі. Вядома, не ўсе пайшлі ў вільную музыку. Але тыя, каму даша магала Тамара Рыгораўна Бераснёва знайсці сябе, і зараз радуець яе поспехамі. Света Дзюрыжынская, Галі Васільева і іншыя — трэцякурсніцы музычнага вучылішча. Здольная Люда Сугака першы год не змагла паступіць. Але вялікім было жаданне прывесціць сябе музыцы. Настаўніца надтрымала яе і яна на другі год з радасцю павядала Тамары Рыгораўне: «Выдатна! Паступіла!»

Песня, што ўзяцела высока, была радасцю, марай — складала звонкія крылы. Успаміны іншы раз устрывожаць сэрца. Ды не надаюга. Бо прыходзіць іншая думка: кожны малады чалавек, якога яна навучыла разумець і любіць музыку, які пайшоў з музыкнай у жыццё — гэта ж парастіт яе асабтай запаветнай мары. І тады здаецца Тамары Рыгораўне: тая ранняя яе песня, што некалі расправіла крылы, ажыла зноў.

Т. ДЗМІТРУСЕВА.

Зноў ЛіМа

СТАЛЫ, КАТАЛОГІ...

Бібліятэчны кніжны фонд трэба зручна размясціць на спецыяльных стэлажах, інакш ім немагчыма карыстацца, патрэбны кнігатрымальнікі, раздзяляльнікі, якіх таксама няма.

А хто робіць інвентарныя кнігі, каталожныя карткі, фармуляры чытачоў, зольнікі, рознастайныя бланкі і формы? Ніхто.

У нашай вобласці больш 3,5 тысяч бібліятэк усіх сістэм і ведамстваў, штогод адчыняюцца новыя. Але, на вялікі жаль, пахваліцца абсталяваннем бібліятэк мы не можам. Мэбля саматужная або выпадковая, бібліятэчная тэхніка не заўсёды добрай якасці, ды і набыць яе цяжка.

Адкрываецца бібліятэка — і адразу пайстае самая цяжкая праблема: дзе набыць кніжныя стэлажы, як абсталяваць бібліятэку спецыяльнай мэбляй? Загадчыкам бібліятэк часцей за ўсё самі даводзіцца здабываць будаўнічы матэрыялы (а гэта не проста), дамаўляцца аб саматужным вырабе бібліятэчных стэлажоў, іншага абсталявання.

Здаецца, было б мэтазгодным даць магчымаць кожнай бібліятэцы заказаць патрэбную мэблю і бібліятэчную тэхніку ў бібліятэчным калектары, які ў сваю чаргу павінен атрымліваць яе са спецыялізаваных прадпрыемстваў.

У вытворчасці бібліятэчнай тэхнікі і абсталявання павінны быць зацікаўлены ўсе ведамствы, арганізацыі і ўстановы, якія маюць бібліятэкі. У першую ж чаргу — бібліятэчная інспекцыя Міністэрства культуры Беларускай ССР.

У. САКАЛОУСКІ,
металіст Магілёўскай абласной бібліятэкі Імя У. І. Леніна.

НЯДАУНА мне давалася прысутнічаць на IX Маскоўскай канферэнцыі ISME (Міжнароднага таварыства па музычным выхаванні), якая была прысвечана актуальнай тэме: «Роля музыкі ў жыцці дзяцей, юнацтва, моладзі». Адно з самых моцных уражанняў засталася ў мяне ад выступлення аб'яднанага ансамбля маленькіх скрыпачоў — вучняў музычных школ Эстоніі. Дзеці літаральна пакарылі слухачоў высокай культурай выканання.

Поспех гэтага калектыву — не выпадковасць. Развіваючы традыцыі харавога і аркестравага мастацтваў, эстонскія музыканты абаліраюцца на трывалы фундамент — выдатна паступленае музычна-эстэтычнае выхаванне ў дзіцячых садах, школах і культурна-асветных установах. Слухаючы юных скрыпачоў, я асабліва востра адчуў, як неабходна неадкладна вырашыць набалельшы пытанні музычнага выхавання ў нашай рэспубліцы. А іх, на жаль, нямала.

Займаючыся з вучнямі дзіцячых музычных школ, мы павінны памятаць, што толькі 10—15 працэнтаў з іх паступаюць у музычныя вучылішчы і кансерваторыі. А астатнія? Яны таксама павінны ўносіць свой уклад у развіццё музычнай культуры — як кіраўнікі ці ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці, як кваліфікаваныя прапагандысты музычнага мастацтва. Нарэшце, як сказаў на канферэнцыі ISME Д. Кабалеўскі, вельмі важнай задачай музычнага выхавання з'яўляецца «ўздзяненне праз музыку на ўвесь духоўны свет вучняў, перш за ўсё на іх мараль».

І тут многае залежыць ад педагогаў. Настаўнік — мастак, настаўнік — арыст, мысліцель заўсёды авалодае ўвабай дзяцей, павядзе іх за сабой. Каб навучыць дзяцей акампаніраваць, чытаць з ліста, падбіраць па слыху, транспаніраваць, спяваць, педагог павінен

быць, у першую чаргу, сам улюбены ў сваю справу. А нас яшчэ іншы раз заядае і кансерватызм, і інертнасць. Напрыклад, няма патрэбы гаварыць, што вучэбны матэрыял штогод павінен узбагачацца новымі сучаснымі творамі савецкіх і замежных кампазітараў. Дзецца, гэта элементарна, але новыя творы ўваходзяць у школьны рэпертуар «са скрыпам». Чаму? Ды таму, што асваенне сучаснага матэрыялу заўсёды патрабуе пошукаў і ў метадыцы выкладання. Некалькі гадоў таму назад

дзе змешчаны дваццаць п'ес і песень, напісаных вучнямі музычных школ ва ўзросце ад 7 да 13 гадоў.

Сур'ёзныя заняткі па кампазіцыі ў апошнія гады вядуцца і ў многіх школах Беларусі. У нашай школе, напрыклад, некалькі гадоў працаваў гурток, які вёў кампазітар Р. Буцвілюскі. Вучні настолькі захапіліся самастойнай творчасцю, што ў хуткім часе змаглі даць некалькі канцэртаў, цалкам складзеных з іх уласных твораў. Адзін з канцэртаў адбыўся ў зале Беларускай дзяржаўнай

цаваць з кнігай, падбіраць факты, лагічна мысліць.

Безумоўна, педагогі зацікаўлены ў тым, каб у школы прыходзілі таленавітыя, здольныя дзеці. А калі так, то чаму б нам не праслухоўваць час ад часу выхаванцаў старэйшых груп дзіцячых садоў і вучняў малодшых класаў агульнаадукацыйных школ? Добра было б стварыць пры музычных школах аднагодковыя ці двухгадовыя падрыхтоўчыя групы. У двухгадовыя групы можна было б прымаць дзяцей п'яці-шасцігадовага ўзросту і першы год працаваць з імі ў плане агульнага музычнага развіцця (спевы, рытміка і г. д.), а другі — вучыць іграць.

Кантакт з дзіцячымі садамі і школамі дае магчымасць вырашыць яшчэ адну важную задачу. У рэспубліцы да гэтага часу існуе вялікая дыспропорцыя паміж навучэнцамі розных спецыяльнасцей. Музычныя вучылішчы і кансерваторыі сутыкаюцца з цяжкасцямі пры наборы на аддзяленні духавых і струнных інструментаў. У гэтым годзе, напрыклад, на аддзяленні струнных інструментаў вучылішчаў планавалася прыняць 101 чалавек, а заяў было пададзена толькі 68 (у прыватнасці, усяго 12 заяў ад вяланчэстаў на 21 месца і 3 ад альтастаў на 12 месца). У Цэнтральнай дзіцячай музычнай школе Мінска, дзе займаецца 746 чалавек, сёлета наогул не было набору на духавое аддзяленне, а ўсё гэта аддзяленне складаецца зараз з чатырох вучняў. Нават у адзіным у рэспубліцы Дзяржаўным сімфанічным аркестры не хапае струнікаў і духавікоў.

Натуральна, што пры такім становішчы цяжка ўсур'ёз весці гутарку аб падрыхтоўцы высокакваліфікаваных салістаў, аркестрантаў, педагогаў. Атрымліваецца замкнёнае кола: кансерваторыю не задавальняе ўзровень падрыхтоўкі ў вучылішчах, вучылішчы — работа музычных школ, школы ж не маюць педагогаў патрэбнай кваліфікацыі, а іх павінна рыхтаваць кансерваторыя.

КАБ ГРЫМЕЛІ ТРУБЫ, СПЯВАЛІ ВІЯЛАНЧЭЛІ...

19 чэрвеня 1970 года ў «Літаратуры і мастацтве» быў надрукаваны артыкул А. Гантмана «Тут развінаюцца крылы». У ім ішла гаворка аб рабоце Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі — яе дасягненнях і праліках, клопатах і праблемах. Размову аб пытаннях музычнага выхавання моладзі ў нашай рэспубліцы працягвае артыкул, які прапануецца вашай увазе.

вядомы беларускі кампазітар П. Падкавыраў напісаў спецыяльна для музычных школ фартэпіяны канцэрт, вельмі цікавы і да таго ж адзіны дэсюль у Беларускай педагогічнай літаратуры. Ці ў многіх школах ён выконваецца, ці многія настаўнікі па-сапраўднаму з ім знаёмы?

У апошнія гады педагогі Савецкага Саюза і многіх іншых краін надаюць асабліва важнае значэнне самастойнай творчасці дзяцей. «У працэсе дзіцячага развіцця, — гаворыў яшчэ ў 20-х гадах адзін з вядомых нашых музыкантаў-асветнікаў Б. Яворскі, — усё формы праўлення творчай ініцыятывы вельмі каштоўныя. Але асабліва дарагая музычная творчасць. Бо каштоўнасць яе не ў самой прадукцыі, а ў працэсе авалодання музычнай мовай». У Ленінградзе, напрыклад, яшчэ два гады назад выпушчаны зборнік «Дзеці—дзецям»,

кансерваторыі. Год назад у нашай рэспубліцы быў праведзены першы конкурс на лепшы дзіцячы музычны твор, у якім прымала ўдзел большасць музычных школ і вучылішчаў.

Хацелася б, каб гэтая добрая ініцыятыва не згасала, каб ва ўсіх без выключэння музычных школах педагогі зацікавілі дзяцей самастойнай творчасцю.

Вялікую карысць, мне здаецца, маглі б прынесці музычназнаўчыя гурткі ў школах, дзе вучнямі даручаліся б невялікія даклады пра музыку і музыкантаў, падрыхтоўка тэматычных канцэртаў ці вечараў гуказапісу. «Дакладчыкі» развівалі б свае «аратарскія» здольнасці, а слухачы ўзбагачаліся б інтэлектуальна. Не гаворачы ўжо аб тым, што ў дзяцей выпрацоўваецца пачуццё адказнасці, уменне пра-

Разарваць гэтае кола неабходна, і пачынаць трэба з гэтых самых падрыхтоўчых груп, аб якіх ішла гутарка вышэй. Назіраючы за п'яці-шасцігадовым дзіцем, педагог можа вызначыць яго схільнасць да таго ці іншага інструмента і рэкамендаваць яго на адпаведнае аддзяленне.

Але тут узнікае яшчэ адно пытанне. Як школы могуць палепшыць работу сваіх духавых і струнных аддзяленняў, калі практычна немагчыма набыць патрэбныя інструменты — духавыя, ударныя, домры, балаляікі? Асабліва ж цяжкае становішча склалася з вяланчэлямі. Вяланчэляў самых неабходных для школ памераў (1/4 і 2/4) наогул не бывае ў магазінах і іншых гандлёвых арганізацыях. І колькі аб гэтым ні гаварылася кіраўнікам Галоўнага ўпраўлення рамонтна-вытворчых майстэрняў і забеспячэння нашага міністэрства культуры, у прыватнасці, начальніку ўпраўлення С. Габрыэляну, там па-ранейшаму набываюць вяланчэлі 2/4 і поўныя — прыгодныя толькі для студэнтаў.

І, нарэшце, аб зніжэнні платы за навучанне на струнна-смычковых, струнна-народных і духавых інструментах. У многіх рэспубліках яна значна ніжэйшая, чым у Беларусі, а ў Закарпацкім дзеці навучаюцца бясплатна.

Наспела неабходнасць вельмі сур'ёзнай размовы. Імкліва бяжыць час. Узнікаюць усё новыя і новыя пытанні, якія патрабуюць неадкладных рашэнняў.

Вельмі ад многага залежыць фарміраванне новага чалавека, і музычнае выхаванне адыгрывае не апошняе ролю. Бо, як гаварыла Н. Крупская, мастацтва з'яўляецца сродкам пазнання іншых, сродкам больш цеснага збліжэння з калектывам, дапамагае чалавеку расці разам з іншымі і ісці з імі да зусім новага, поўнага глыбокіх і значных перажыванняў жыцця.

В. ВАРАТНІКОЎ,
заслужаны дзеяч культуры БССР,
дырэктар музычнай школы № 2
г. Мінска.

ПРАБЛЕМЫ, МЕРКАВАННІ, РОЗДУМ

НЕ ПЕРАЛІЧЫШ усіх казак, дзе гаворыцца пра жывую ваду. Яна ад усіх хвароб, ды што там хвароб — мёртвых уваскрашае!

Каждуць, у кожнай казці ёсць рэальны пачатак. Мо і казка пра жывую ваду ўзнікла ў мясцінах, дзе білі зямлі мінеральныя крыніцы?

Ці многа іх у нас, на Беларусі? Наогул, многа.

Зараз у рэспубліцы ёсць чатыры санаторыі, дзе выкарыстоўваюцца лекавыя воды («Нарач», «Лётцы», «Крыніца», Імя Леніна). Заняўшы будаўніцтва новага беларускага санаторыя ў раёне Рагачова, дзе таксама знойдзены лекавыя мінеральныя крыніцы. Выкарыстоўваюць «свае» крыніцы Мінская абласная бальніца, Наваполацкая гарадская бальніца, Мінскі завод безалкагольных напіткаў.

Па сваім складзе і ўласцівасцях беларуская мінеральная вада не горшая за вядомыя лекавыя воды курортаў Трускавец, Друскінінкі, Віршонас і інш.

Выкарыстанне мінеральных вод для лекавых мэт ідзе сваімі карэннямі ў глыбокую старажытнасць. Некалі ім прысвядалася самае фантастычнае паходжанне. У выніку вивучэння структуры зямной кары, аб'ёму і складу воднай абалонкі зямлі з'явілася некалькі гіпотэз паходжання мінеральнай вады. Найбольш распаўсюджанай з іх з'яўляецца тэорыя інфільтрацыйнага паходжання, г. зн. праціскання атмасферных вод у горныя пароды і вышчалачвання апош-

ніх. Некаторыя вучоныя трымаюцца думкі, што мінеральныя воды маглі ўтварыцца за кошт выдзялення пароў з магмы, якія потым кандэнсаваліся ў больш халодным асяроддзі і па шчылінах і разломах узнімаюцца да паверхні зямлі. Нарэшце, яшчэ адна тэорыя — тэорыя выкапнёва-пахаваных вод, якая ўстанаўлівае прамаую

і «дзікуны», для якіх мінеральная вада падведзена проста на пляж.

Каб гэта было выключэннем! І ў іншых санаторыях, бальніцах, прадпрыемствах ліюць лекавую ваду направа і налева. Ужо больш, як два дзесяцікі гадоў выліваецца яна са свідравіны ў вёсцы Бароўка Верхнедзвінскага раёна Віцебскай вобласці.

ЖЫВАЯ ВАДА БЕЛАРУСІ

связь паміж акіянамі, морамі і падземнымі водамі.

Эксплуатацыя любога радовішча можа быць пачата толькі пасля падліку запасаў карыснага выкапня і наступнага зацвярджэння іх у Дзяржаўнай камісіі па запасах. Аднак у рэспубліцы гэтае правіла часам ігнаруюць і эксплуатацыю мінеральных вод вядуць без зацвярджэння іх запасаў (выключэнне складаюць радовішчы мінеральнай вады ў раёнах возера Нарач і Рагачова). Канечне, можна дапусціць, што на сёння каштоўнай лекавай вады ў нетрах рэспублікі многа. А што будзе заўтра? Мы ж не варвары, павінны падумаць і аб нашчадках. Прырода шчодра ўзнагароджвае нас сваімі багаццямі, але навошта так абыхава адносіцца да яе дароў?

Вось прыклад. У добраўпарадкаваным санаторыі на возеры Нарач мінеральная вада ліецца кругласутачна з дзвюх трубак, устаноўленых у вестыбулі. Не забыты тут

Цяжка нават падлічыць, колькі «вады ўцякло». На жаль, гэта нікога не турбуе. Між тым, калі вада тут не патрэбна, дык свідравіну можна было даўно ліквідаваць, каб не наносіць шкоды радовішчу.

Ці вось яшчэ адна «пакрыўджаная» крыніца — на Мінскім аўтамабільным заводзе. Правідравалі яе некалькі гадоў назад, каб падвесці мінеральную ваду ў гарачыя цахі. На яе будаўніцтва затрачана 54 тысячы рублёў. А вынік? Свідравіна даведзена да стану, непрыгоднага да эксплуатацыі, і цяпер не выкарыстоўваецца.

Наогул, распрацоўка радовішчаў вядзецца ў нас без праектаў, якія прадугледжваюць рацыянальнае і планамернае выкарыстанне запасаў лекавых вод. Сістэматычных жа гідрагеалагічных назіранняў за рэжымам падземных вод не праводзіцца ў сувязі з адсутнасцю ў рэспубліцы кантрольна-назіральных станцый.

Кантроль за рэжымам мінеральных вод, г. зн. сукупнасцю змен, якія адбываюцца ў радовішчах у залежнасці ад прыродных і штучных прычын, мае вялі-

кае значэнне для аховы ад паванання і дачаснага вычэрпвання. Аднак паўсюль на крыніцах мінеральнай вады няма вадамераў, манометраў, узроўнемераў, тэрмометраў і, як вынік, эксплуатацыя гэтых крыніц вядзецца ўслепую. Дарэчы, у пераважнай большасці санаторыяў і бальніц, якія выкарыстоўваюць мінеральную ваду, у якасці каптажу прыстасаваны разведвальныя свідравіны. Мы не збіраемся аб'яргаць магчымасць выкарыстання разведвальных свідравін у якасці эксплуатацыйных, але, улічваючы агрэсіўныя ўласцівасці беларускай мінеральнай вады, трэба іх абсталяваць адпаведным чынам. Усім добра вядома, што салёнае асяроддзе прыводзіць да дачаснай карозіі. Такая эксплуатацыя можа прывесці не толькі да разбурэння труб і парушэння ізаляцыі каштоўных лекавых вод ад вышэйшых ваданосных гарызонтаў, але і да бактэрыялагічнага забруджвання мінеральнай вады.

Крыху лепш зроблена падводка мінеральнай вады да пітных бюветаў і ваннаў памяшканняў. У пераважнай большасці мінералаправоды зроблены з поліэтылену, які не паддаецца агрэсіўнаму ўздзеянню салёных вод. Але ўсё на Мінскім заводзе безалкагольных напіткаў мінералаправоды з-за адсутнасці поліэтылену зроблілі з нержавейнай сталі, а яна не можа замяніць поліэтылен.

У дрэнным стане знаходзіцца большасць надкаптаных будынкаў — а галоўкі нчыліні маніруюцца нехайна, у сувязі з чым назіраецца істотнае падцяканне мінеральнай вады, падлогі земляныя, сцены не атынкаваны, не пафарбаваны маслянай фарбай або не абліцава-

ны пліткамі. З-за антысанітарнага стану санітарна-эпідэміялагічнага станцыя ў 1969 годзе забараніла эксплуатацыю свідравін у Наваполацку. Дарэчы, ці не час адміністрацыі Наваполацкага нафтапрапароўчачага завода — гаспадара свідравін прывесці яе ў належны стан і закончыць, нарэшце, будаўніцтва пітнага бювета?

Як мы адзначылі вышэй, эксплуатацыя радовішчаў мінеральных вод вядзецца без належнага пераабсталявання свідравін у эксплуатацыйныя. Адсюль неабходнасць рэгулярнага правядзення хімічнага і бактэрыялагічнага аналізу мінеральных вод. Такі аналіз, на жаль, праводзіцца вельмі рэдка. А кожная змена ў хімічным складзе, ступені мінералізацыі вады можа прывесці да змянення яе лекавых якасцей.

Асабліва важнае значэнне набывае бактэрыялагічны аналіз з-за адсутнасці акруг горна-санітарнай аховы. Яшчэ ў 1940 годзе выйшла ў свет «Палажэнне аб санітарнай ахове курортаў і мясцовасцей лекавага значэння», адобранае Саветам Народных Камісароў СССР, якое дзейнічае і ў сучасны момант. Гэты дакумент вядомы ўсім установам, якія вядуць эксплуатацыю мінеральных вод, але, на жаль, далей зямства справа не пайшла — акругі санітарнай аховы не створаны.

Спадзяемся, што адпаведныя міністэрствы і ведамствы прымуць меры па захаванні гідрамінеральных багаццяў рэспублікі і наведдуць парадак у эксплуатацыі радовішчаў каштоўных лекавых вод.

Я. ДАМБРОУСКІ,
інжынер-геолаг.

СПАЧАТКУ яе артыстычнае імя выразна вызначылася ў трупе Другога БДТ (цяпер Беларускага тэатра імя Я. Коласа). Там, у горадзе над Дзвіной, адбывалася станаўленне актрысы Раісы Кашэльнікавай. У маладым гады калектыве энтузіястаў-шукальнікаў фарміраваўся яе густ, выпрацоўвалася культура, адбывалася набліжэнне да майстэрства. З 1939 года Р. Кашэльнікава на сцэне Першага БДТ, у трупі купалаўцаў. Мастак удумлівы, шчодры на яркія і стрыманыя акцёрскія фарбы, дапытлівы даследчык людскіх характараў, яна была і застаецца сталай і самабытнай творчай індывідуальнасцю. Яе помніць і любіць глядач.

А пачыналася... Ах, як часта ў акцёраў, здаецца, «усё» пачынаецца з увяду ў гэты спектакль! Так і ў Раісы Мікалаеўны «Апошнія» М. Горькага ў цікавай і змястоўнай рэдакцыі рэжысёраў М. Зорава і І. Раеўскага, у той час, калі яна ўвайшла ў іх, былі ўжо славымі на ўсю краіну. І ёй прапануюць стаць у ім Любай Каламііцавай, адной з тых, хто і сапраўды ў сям'і паліцэйскага чыноўніка — апошні...

Капечне, былі хваляванні. Быў клопат аб тым, каб не выглядаць «госцяй» у спектаклі, а заняць трывалае месца ў цудоўным ансамблі на чале з У. Уладзімірскім, В. Галінай, І. Ждановіч, Л. Ржэцкай, Б. Платонавым... Да таго ж прэм'ерай для Р. Кашэльнікавай быў паказ у далёкім Томску, дзе тэатр у вайну знаходзіўся ў эвакуацыі. Мабыць і сапраўды гэта было нечаканым — раптам ты будзеш Любай у «Апошніх»! І яна стала ёю. Цяпер мала хто ўспамінае, што выступленне Раісы Мікалаеўны ў ансамблі самага лепшага горкаўскага спектакля ў купалаўцаў — гэта ўвод з дзвюх рэпетыцый!

Раіса Мікалаеўна ўспамінае: — Калі я атрымала магчымасць працаваць над роляй Любы, я адчувала сябе на сапраўднаму ігравальніку. І наспярожылася — ці змагу? Што падабалася мне ў гэтай дзяўчыне? Што «грэла» мяне, як актрысу? Перш за ўсё вялікая ўнутраная чысціня, непрымірмасць да той хлусні і фальшу, якімі жыве дом Каламііцавых. Люба спрабуе пазнаць праўду і разумее безнадзейнасць сваіх пошукаў. Ды і што зрэшты зменіць праўда ў яе скалечаным маральна і фізічна жыцці? Асабістая драма дзяўчыны паглыбляецца яе непрыгожасцю. Але нягледзячы на расчараванне, і, здавалася б, крушэнне ўсіх надзей, яна хацелася падкрэсліць у Любе прагу светлага жыцця...

Добрым словам адгукаецца актрыса пра партнёраў. — Я захаплялася бліскучым майстэрствам Уладзімірскага, Платонава, Галіны, Ждановіч, Бірылы. Побач з ім я ў сябе адразу ж адчувала, дзе сфальшывіла. Іх выкананне было для мяне тым маральным стымулам, які патрабаваў поўнай акцёрскай аддачы і пошуку праўды...

Стомлены суровы твар Любы, наспярожанасць у поглядзе і скванасць рухаў сведчылі аб пастаянным чаканні, аб недаверу да навакольнага. Выразнымі былі вочы Любы. Калючы, халодны позірк, здавалася, пранікаў у самую сутнасць, усё бачыў, разумее. У Любе — Кашэльнікавай спалучаліся дабро і зло, любоў і нянавісць, безабароннасць і з'едлівасць. Яна ненавідзіць Івана Каламііцава і не ўтойвае сваёй пагарды да яго. З якой унутранай сілай яна адказала на істэрычны выкрыв бацькі: «Чый хлеб ты ідзеш есці, гарбаты дронь?» Люба ўздрыгвала і тут жа, узяўшы сябе ў рукі, спакойна адказвала: «Я буду есці хлеб вашага брата». Перакананасць і маральная перавага рабілі яе, гарбаты, узвышана прыгожай перад

фанабэрыстым і нікчэмным Каламііцавым.

Адной з лепшых сцэн у спектаклі была сцэна, калі геранія Кашэльнікавай даведваецца, што бацька Любы не Іван Каламііцаў, а Якаў, яго брат. Спачатку ў яе голасе чуецца настойлівасць, жорсткая ўпартасць у жаданні дабіцца праўды. І вось горкая праўда сказана. Люба — Кашэльнікава як быццам адразу змякчылася, моўчкі апусцілася на калені і прыпала да маці. Гэта была аддушнына ў яе замкнутым жыцці. Люба раптам усім сэрцам зразумела сутнасць адносінаў Якава і маці. Яна шкадуе іх і плача, спачуваючы загубленаму жыццю. Але тут жа, успомніўшы аб сабе, зноў становіцца ранейшай. Ціха, з глыбокім адчаем Люба гаворыць:

— Мама, чаму я пачвара?

Гэта хвіліна прызнання была ў яе апошніх у жыцці. З гэтага часу яна назаўсёды замкнецца ў сабе і бу-

гогі і вучні школы стварылі культурна-асветны гурток. У гады грамадзянскай вайны, у час беларускай і нямецкай акупацыі, калі забаранялася ўсё нацыянальнае, моладзь гуртка праводзіла вялікую работу па прапагандзе беларускай літаратуры. Раіса Мікалаеўна ўспамінае:

— Асаблівай любоўю карыстаўся ў моладзі вершы Купалы. Ніводзін вечар не абыходзіўся без таго, каб не

НАШЫ МАЙСТЕРЫ МАСТАЦТВА

...І ТРЫЦЦАЦЬ ГАДОЎ — З КУПАЛАЎЦАМІ

дзе з болем унутры адзінока і сумна дажынаць свае дні, без любові і прызнання, без надзеі на будучае...

Вольга Уладзіміраўна Галіна, выканаўца ролі Соф'і Каламііцавай, успамінаючы спектакль «Апошнія», гаворыць:

— Упершыню я ўбачыла Раісу Кашэльнікаву ў «Разломе» Б. Лаўранэва ў БДТ-ІІ. Чароўная, мілая, абаяльная Ісёня мне вельмі спадабалася. Аднак я не зусім уяўляла гэту актрысу Любай у «Апошніх». Нягледзячы на тое, што яна ўвайшла ў спектакль пазней, калі ён жыў ужо некалькі гадоў, актрыса арганічна ўлілася ў настрой і агульны лад ансамбля. Працаваць з ёй было надзвычай цікава. Адчувалася, што яна вельмі любіць гэтую ролю, глыбока разумее і адчувае яе ўнутраную сутнасць...

У Томску Р. Кашэльнікава сыграла другую ролю, якую без перабольшвання можна назваць яе лепшай работай. Купалаўска Паўлінка! Аб гэтай ролі артыстка марыла вельмі даўно. Яшчэ ў 1926 годзе, калі быў арганізаваны БДТ-ІІ, рэжысёр П. Малчанав прапанаваў калектыву паставіць «Паўлінку». П'есе пачалі рыхтаваць у вольны ад рэпетыцый час.

— Я павіна была іграць Агату, — расказвае Раіса Мікалаеўна, — а на ролю Паўлінкі прызначылі Мазалеўскую. Мне падабалася роля Агаты, але Паўлінка вабіла ўнутранай прыгожасцю, душэўным багаццем, складаным характарам. У 1936 годзе ў гэтым жа тэатры мне пашчасціла сыграць Паўлінку. Калі я перайшла ў БДТ-І, глыбока перажывала разлуку з роляй, якая стала адной з маіх любімых. Таму вестка аб тым, што рэжысёр Леў Літвінаў вырашыў паставіць купалаўскую камедыю і даручае мне ролю Паўлінкі, вельмі ўзрадавала...

Паўлінка стала вяршыняй творчасці Р. Кашэльнікавай і, несумненна, зрабіла ўплыў на ўсе наступныя работы.

З творчасцю Янкi Купалы яна была знаёма даўно. Дзяцінства артысткі прайшло ў вёсцы Блонь, дзе педа-

чыталіся купалаўскія творы. Мы ведалі напаміць амаль усё, што выходзіла з-пад пяра любімага паэта. Я была актывісткай у гуртку і часта выступала на вечарах. Вершы Купалы старанна завучвала і доўга рэпэцірвала дзе-небудзь у лесе, стоячы на піл. Яго вершы, бадай, упершыню абудзілі ў мяне цягу да літаратуры і мастацтва, а выкананне іх несумненна зарадзіла думку аб сцэне...

Пазней, ужо будучы артысткай БДТ-ІІ, яна не раз сустракалася з паэтам, які прымаў удзел у падрыхтоўцы сваёй камедыі. Іван Дамінікавіч памог артыстцы знайсці «зерне» вобраза Паўлінкі.

І, нарэшце, «Паўлінка» на сцэне сталічнага тэатра. Ніколі яшчэ на доле актрысы не выпадала столькі прыемных слоў. Паўлінка — Кашэльнікава захапіла ўсіх, хто яе бачыў. Гледачы Масквы і Варшавы, Кіева і Беластока, Харкава і Адэсы заўсёды цёпла прымалі беларускую актрысу. Незнаёмыя людзі падыходзілі да Р. Кашэльнікавай на вуліцы і дзякавалі за тое, што яна праўдліва і шчыра расказвае гісторыю беларускай дзяўчыны, гордай і моцнай, мужнай і пяшчотнай. Раіса Мікалаеўна атрымала шмат пісьмаў з розных куткоў Савецкага Саюза. Многія з іх, напрыклад, пісьмо С. А. Піскуна, гледача з горада Кіева, так і пачыналіся: «Дарагая Паўлінка!»

Яшчэ раз у сваёй творчай біяграфіі Р. Кашэльнікавай давалася сустрэцца з Я. Купалам у 1952 годзе, прычым не зусім звычайна. Яна іграла жонку паэта — Уладзіславу Луцэвіч — у спектаклі «Шчасце паэта» па п'есе В. Віткі. Асабістае знаёмства з Уладзіславай Францаўнай і Янкам Купалам вельмі дапамагло актрысе. Жонка паэта прысутнічала на ўсіх рэпетыцыях і вельмі крытычна ставілася да выканання Р. Кашэльнікавай. Раіса Мікалаеўна шмат разоў гутарыла з «цёплай Уладзіяй», як ласкава звалі яе знаёмыя, цікавілася падрабязнасцямі яе маладосці, жыцця ў Вільні, адносінаў з маладым Купалам. Здаралася,

яны спрачаліся, бо драматург і актрыса, на думку цёплі Уладзі, ідэалізавалі яе...

У газетным артыкуле немагчыма пералічыць і ахарактарызаваць усе работы, створаныя актрысаю такога шырокага творчага дыяпазону. У яе рэпертуары знайшлі сваё цудоўнае ўвасабленне ярка-камедыйныя і драматычныя ролі. Якія непадобныя былі ў выкананні Р. Кашэльнікавай персанажы Астроўскага — разумная драпежная Глафіра, маральнае крэда якой выказваюць словы «ўсе сродкі добрыя для дасягнення мэты» («Ваўкі і авечкі»). І бяскопатная нікчэмнасць, капрызная і свавольная, да мазгу касцей разбэшчаная паразітычным існаваннем удава Лябедкіна («Позняе каханне»), чыстая, узвышаная Ларыса, якая гіне ў хцівым асяроддзі паратавых і карандышавых («Беспасажніца»).

Народны артыст СССР Мікалай Мардзвінаў, які ўбачыў Кашэльнікаву ў 1947 годзе ў «Апошніх» М. Горькага, захапляўся яе выкананнем. Ларыса з «Беспасажніцы» А. Астроўскага так узрушыла Якуба Коласа, што ён сказаў актрысе фразу, якая запомнілася на ўсё жыццё: «Цяпер вы ў маёй памяці назаўсёды застанецца Ларысаю Дзмітрыеўнай Агудалавай...» А вось што пісаў пра Р. Кашэльнікаву рэжысёр МХАТ А. Раеўскі: «З артысткай Р. Кашэльнікавай я сустраўся ўпершыню, але гэта сустрэча была прыемнай. Актрыса вельмі яркая, з тэмпераментам і гумарам. Безумоўна, Кашэльнікава — адна з лепшых і таленавітых актрыс тэатра»...

Крыніца яе творчых шуканняў — жыццё, роздум аб ім. Яе Люба Шаўцова са спектакля «Маладая гвардыя» па рамана А. Фадзеева была работай не этапнай у творчасці артысткі, але і гэтай герані Раіса Мікалаеўна аддала сваё сэрца. Нават нешта запавятае. Чаму?

...Шоў трыюмфны 1920 год. У мястэчку Блонь была арганізавана нелегальная камсамольская ячэйка. У канцы года Чырвоная Армія вызваліла Блонь ад беларускаў, і камсамольцы выйшлі з падполля. Яны аказвалі вялікую дапамогу нашай разведцы, а таксама ў асабістых гутарках і на сходах тлумачылі сялянству задачы Савецкай улады. Актыўны ўдзел у рабоце ячэйкі прымалі сёстры Рая і Шура Кашэльнікавы. У Раісы Мікалаеўны багаты хатні архіў, дзе захоўваюцца рэвіззіі і фатаграфіі розных гадоў. З асаблівым хваляваннем паказвае яна артыкул былога сакратара блонскай камсамольскай арганізацыі камуніста К. Шклярыка, у якім гаворыцца не пра актрысу Р. Кашэльнікаву, а пра камсамолку-падпольшчыцу, мужанага барацьбіта за агульнанародную справу. Раіса Мікалаеўна і зараз падтрымлівае сувязь з блонскай камсамоліяй. Ёй пастаянна пішучы пісьмы і камсамольцы з яе роднай школы.

На гэтым, бадай, можна было і скончыць артыкул. Але ў фінале мне хочацца сказаць вось аб чым. Можа і не варта кідаць у «бочку мёду лыжку дзёгцю», калі б цяперашняе становішча Р. Кашэльнікавай у тэатры было выключэннем з правіла. Актрыса, якая дасягнула сталасці і высокага майстэрства, амаль не занята ў сённяшнім рэпертуары. Адзінай значнай работай Раісы Мікалаеўны за некалькі апошніх гадоў была роля ў спектаклі «10 сутак за каханне», не вартая яе таленту і вопыту. Гэта бядка не толькі Р. Кашэльнікавай. У такім самым становішчы многія акцёры старэйшага пакалення тэатра імя Я. Купалы. І атрымліваецца, што сапраўды заслужаныя і сапраўдныя юбіляры тэатра стаяць у дні свята крыху «ў баку» ад паўсядзённага творчага жыцця.

Хочацца пажадаць Раісе Мікалаеўне Кашэльнікавай яшчэ шмат добрых роляў, якія яна па прэве заслужыла.

Тамара ГАРОБЧАНКА.

Р. Кашэльнікава ў ролях: Паўлінкі («Паўлінка»), Глафіры Каімаўны Глумавай («На ўсякага мудраца даволі прастаты»), Мары Мікалаеўны Смірновай («Паўночная мадонна»), Вольгі Паўлаўны («Ён блыжы ад ночы»).

III. КРЫХУ РОЗДУМУ ВАКОЛ МУЗЕЙНАГА ЭКСПАНАТА

На прыступкі Слуцкага гісторыка-краязнаўчага музея ўнімаўся я з прадчуваннем назвычайнага.

Думалася: тут на ўласныя вочы пабачу чуды, якімі здаўна славілася слунская зямля.

Калі не калекцыя, то прынамсі, некалькі унікальных слунскіх паясоў, вытанчаных у майстэрні Яна Маджарскага. Цэлы станд, прысвечаны гэтай майстэрні. Нампазіцыю ж такога станда якраз падказвае верш М. Багдановіча «Слунскія тачыцы».

Дзівоснае шкло, якое ў XVIII стагоддзі плавіль беларускія прыгонныя майстры перададзёку ад Слуцка — па Урэцкай гуце. Яно, упрыгожанае мясцовым ариаметам, высока цанілася нават у карацёўскіх дварах.

Акварэлі мастака і пэвонацыянера, сямейнага сябра Т. Шаўчэкі Браніслава Залескага. Ён парэзліва жыў і тварыў у Рачкавічах ля Слуцка.

Матэрыялы пра выдатную рэвалюцыйную ўраджанку Слуцкіны Марыю Багушэвіч. У 80-х гадах мінулага стагоддзя яна была адным з кіраўнікоў першай польскай марксісцкай партыі «Пралетарыят», членам яе Ш. Памерла ад сухотаў на дарозе ў сібірскую ссылку.

Творы і асабістыя рэчы пісьменнікаў, якіх багата дала Беларусі слунская зямля.

Кнігі, надрукаваныя ў розныя часы ў Слуцку.

Вырабы мясцовых народных умельцаў.

Урэшце, унікальныя рэчы, якія захоўваліся раней у Слуцку. Напрыклад, у 1896 годзе Ф. Серна-Салаўевіч пісаў у брашуры «Дзевнерусскі горад Слуцк і яго святыні», што ў рызніцы сабора Троицкага маістыма знаходзіўся абраз Дзмітрыя Растоўскага, які, кажа легенда, пісаў тут свае «Четы-мніны». Д. Растоўскі выкапаў у Слуцку калодзеж і выправаў на яго зрубе такія патрыятычныя радкі (невяломы мастак паўтарыў іх на абразе):

Почта нам-я Самарыю за вядою хаціні,
Егда і дзе, в Слуцкскэ, лето ея піні.

Апрача абраза, сведчыць Серна-Салаўевіч, у рызніцы захоўваліся сярэбраныя пасох з надпісам 1580 года, па імя таго ж года, рукапіснае евангелле Юрыя Адэлькі («верх мастацкай дасканаласці»). І мноства кніг, выдадзеныя ў пазней 1649 годзе...

Дзе быць гэтым рэчам, як не ў мясцовым музеі?

Адпак мае прадчуванні і спадзяванні не спраўдзіліся.

У музеі аказаўся толькі маленькі пматок слунскага паяса, падараваны Дзяржаўным музеем БССР. Замест урэцкага шкла — шкляны сёфон для газіроўкі пачатку XX ст. (выраблены праўда, на мясцовым заводзе). Замест слунскіх старадрукаў — тры іх фотакопіі. Ні слова пра Залескага і Багушэвіч. Ні слова пра многіх слаўных выпускнікоў Слуцкай гімназіі. З пісьменнікаў, звязаных са Слуцкай, толькі адзін В. Вітка надастаў музею сваё фота з аўтаграфам (ёсць яшчэ і надпісыны аўтарам «Слунскі паяс» А. Астрэйкі). Усеоды — фотакопіі, фотакопіі, вядомыя, часцей за ўсё, па кнігах. І толькі зрэдку трапілія нешта пераўтворае, дзеля чаго людзі і ходзяць у музеі. — добра захаваная грыўня часоў Кіеўскай Русі або пісаны арыгінальным шыфрам партызанскі дзёнікі Н. Радзюка, які мужна загінуў у 1943 годзе.

— А што рабіць, дзе браць экспанаты? — пераходзіць у контратаку дырэктар музея Л. Шуба. — Была вайна. Потым многае загубіла, калі музей часова закрываўся ў сярэдзіне 50-х гадоў. Сё-тое набываем. Вось нядаўна атрымалі два рукапісныя зборнікі мясцовага настаўніка Андрэя Лепчанкі. Ён сабраў народныя песні Слуцкіны і прыпеўкі часоў Айчынай вайны. Але з унікальнымі рэчамі — кепска.

І сапраўды: дзе браць экспанаты?

Вандруючы па Беларусі, з гэтым пытаннем я сустракаўся недарэдка.

Задала мне яго новы дырэктар Дома-музея Адама Мікевіча ў Навагрудку Н. Гуріна. У сувязі з абнаўленнем экспазіцыі яна хоча, каб творчасць нашага геналяга земляка паказалі на больш шырокім грамадска-культурным фоне. А гэта — і беларускія папярэднікі Мікевіча, і паднявольнае жыццё беларускіх сялян, фальклорных цацкоў польскага паэта на староніне біаляд і паманася, і рэчы матэрыяльнай культуры мікевічэўскай эпохі. Пакуль жа ў музеі пераважаюць тры фотакопіі і муляжы кніг (права, пры ўважлівым аглядзе сцюль іх мы знайшлі нізке нагавораніе... тры помжышчыбыя вытанчкі Мікевіча). Вядома, экспанаты на глыбокай пашанай спыніюцца ля багата ўпрыгожанага футара ад асабістага

гадзініка паэта, а яго акулараў. Але... Але ўспомніце, што гэтыя рэчы належалі Мікевічу, няма. Пра акулараў, напрыклад, у інвентарнай кнізе ёсць толькі запіс 1958 года, што яны набыты ў 1955 годзе. Ад чаго? Ясім чытаць? Нікакі легенды, абавязкова для музейнага экспаната! Да таго ж, ніколі памню, у мемуарнай літаратуры нідзе не гаворыцца, што Мікевіч пасі акулараў... Тут узнікае пэўная праблема, асабліва вострая ў Беларусі, аўтэнтычнасці музейнага экспаната: хутчэй за ўсё, колішні дырэктар Дома-музея Сокал-Куцалоўскі — а ён быў здольны на такое — выдала за мікевічэўскія звычайныя акулараў мікевічэўскай пары).

Дзе браць экспанаты? Гэта пытанне паўстала і ў Слоніміскім гісторыка-краязнаўчым музеі. Як вядома, у XVIII стагоддзі пры слоніміскім двары гетмана Агінскага быў слаўны на ўсю Еўропу прыгонны тэатр — драма, опера, балет. Тут друкаваліся кнігі. Тут выхоўваліся пламеннікі гетмана аўтар балета «Развітанне з радзімай» М. К. Агінскі. Але на маё пытанне, як усё гэта прадстаўлена ў экспазіцыі (сам музей быў на рамонце), дырэктар музея І. Шчыркола адказаў:

— Ды нік, нават партрэт Агінскага цяпер не дабы. Усё ж дваранін быў. Вы кажане, для таго часу быў перадавым чалавекам? Многае зрабіў для эканамічнага і культурнага развіцця Беларусі? Вы кажане, што гісторыю не даля падрабязна, палішыць або пагаршыць? Не ведаю, можа і так. Але дзе мы возьмем экспанаты, каб паказаць усё гэта? Кажане, у Вільнюсе захоўваюцца слоніміскія выданні, замалюўкі слонімскага тэатра? Магчыма. Але шчыра вядуковы супрацоўнік не можа паехаць туды, бо не мае адпаведных кваліфікацый для такіх пошукаў...

часу, але бывае і даўніна. У музеі ўжо сабралася калекцыя рэчаў 1812 года, дагістарычнай пары.

— Як вы паспяваеце ўсё гэта рабіць? — здзіўлена пытаюся ў Міхаіла Фёдаравіча.

— А ў мяне многа памочнікаў. — усміхаецца ў адказ дырэктар. — Грамадскімі экскурсантамі працуюць 18 камсамольцаў мисцывай школы. Трое з іх атрымалі бронзаныя медалі ВДНГ. Ну і райкоў партыі шгодзіёна цікавіцца нам!

Па спісаннях Міхаіла Фёдаравіча не сказаў, што і сам ён атрымаў бронзаны медаль ВДНГ, што палубна, у сувязі з юбілейным дзействам аглядам музей атрымаў прэмію Міністэрства культуры БССР. Пра поспехі Дзятлаўскага музея можна было б пісаць многа. Аб іх была гаворка нават на бясспасонным семінары музейных работнікаў на Удальнаўску. І таўмацанна гэтыя поспехі проста дзівуючы рэалізацыі дырэктара і яго памочнікаў у музеі ёсць што гадзіць!

Не паўстае пытанне, дзе браць экспанаты, і ў Аляксандра Мікалаевіча Белакоза, арганізатара літаратурна-краязнаўчага музея ў Гудзевіцкай дзесяцігодцы Мастоўскага раёна. Ён іх проста шукае і здабывае, дзе толькі можна.

І сапраўды: дзе браць экспанаты?

Перад дырэктарам Дзятлаўскага музея народнай славы Міхаілам Фёдаравічам Петрыкевічам такое пытанне сёння не паўстае.

— Яно паўстала ў 1967 годзе, калі я прыехаў сюды перад адкрыццём музея, — шыфра прынасецца Міхаіл Фёдаравіч. — Тады проста жак узяў мяне: два паверхі, столькі пакояў — і ніводнага экспаната.

А цяпер Міхаіла Фёдаравіча турбуе іншае: як развіццё сабраныя экспанаты. Хаця ў музеі пакуль што паказана не ўся гісторыя Дзятлаўшчыны, а толькі з 1917 года. — на стэндах цесна. Не ад фотакопій і муляжоў — ад арыгінальных рэчаў, дакументаў, выданняў. Напрыклад, такой паўнаты, з якой паказаны жыццё і барацьба працоўных былой Заходняй Беларусі супраць саванцыйнага рэжыму, я не бачыў ні ў якім іншым беларускім музеі.

І пра кожны з экспанатаў Міхаіл Фёдаравіч можа расказаць доўгую і захавальную гісторыю.

Вось бірулька да гадзініка, адмыслова сплечаная з рознакаляровых конскіх валасоў. Вялікае пераліваюцца сонца, зорка, рыбка... Зрабіў яе ў навагрудскай турме былы член КПЗБ, а цяпер бухгалтар вузла сувязі ў Дзятлаве Б. Ленка.

Вось прысаджытае крэсла XVIII стагоддзя. Калісьці яно стаяла ў дзятлаўскай рэзідэнцыі Развіцкілаў. У дні Вялікай Айчынай вайны загадчык гаспадарскі мясцовай бальніцы Аляксандр Хадаркевіч хаваў у пружынах крэсла гаванты, партызанскія газеты і лістоўнікі. Напярэдадні вызвалення фашысты замушыл партыёта. Але сын Аляксандра Хадаркевіча запамніў усё. Расказаў ён Петрыкевічу і пра крэсла. Дзятлаўскі даён пайшлі на пошукі. Крэсла знайшлось аж у Наваельні. Аббітае новай тканінай, але — без падробкі.

Вось нявінная з выгляду кніжачка «Як дабіцца добрага ўраджко на хуцой зямлі», выдаленая, калі верніць пракадцы, у Вільні ў 1934 годзе. Але гэта камуфляж. Пад вокладкай — адоўны КПЗБ. Унікальную кніжачку знайшлі ў страце старога гумна.

Вось колішняя вучнёўская торбачка, пашытая з грубога палатна і падфарбаваная ў руды колер альховай каляры. Вось гаршок, які разбіўся на дзятлаўскай чаранкоў. Чаранкі ювельніка сцягнуты дротам — не было за што ішчыць новы. Хіба не скажуць такія экспанаты наведвальніку больш, чым цэлая лекцыя аб былой галечы?

Не, пра кожны з экспанатаў у Дзятлаўскім музеі народнай славы не расказаш. Іх трэба пабачыць уласнымі вачыма, і людзі ідуць, каб пабачыць. Пасной і летам кожны дзень у музеі бывае 70—100 чалавек. Многія з іх прыносяць з сабой падарункі. Пераважаюць рэчы і дакументы, нядаўнага

Гудзевіцкі музей я аглядаў у дзень,

калі Аляксандра Мікалаевіча не было дома — як кіраўнік раённай секцыі настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры ён рупіўся якраз наконт экскурсіі па мясцінах, звязаных з творчасцю Багушэвіча і Цёткі. Знайшла ключ і адчыніла дзверы жонка Аляксандра Мікалаевіча, улюбёны ў мужаву справу чалавек.

Тое, што я пабачыў у Гудзевічах, называць музеем у поўным сэнсе гэтага слова можа яшчэ і гучнавата. Адзін вакой, прасценныя стэнды. Можа, не зусім прадуманае ў прапорцыях і паслядоўнасці размяшчэнне экспанатаў, асабліва гістарычных. Але экспанаты ёсць. Я ўпаўнёны, што літаратурна-знаўчы XXI стагоддзі ды і больш блізкага часу не раз будучы выкарыстоўваць матэрыялы, сабраныя ў Гудзевічах, спасылання на іх. З дапамогай вучняў Аляксандра Мікалаевіча з зайдроснай настойлівасцю збірае ўсё, што датычыцца літаратурнага жыцця Гродзеншчыны, мінулага роднага краю. Арыгінальныя экспанаты, звязаныя з рэвалюцыйнай дзейнасцю К. Каліноўскага, паствілі, напрыклад, ад П. Сергеевіча і Г. Кісялёва. Мясцовы скульптар стварыў бюст паэта-падпольшчыка Міхася Явара, які жыў і загінуў у сусеннай вёсцы. Спалізаная жанчына Надзея Маркаўна Шнаркевіч прыслала вялікую ляльку — яна апраўта ў беларускі народны касцюм, зроблены з кавалачкаў даматканых тканін. І кожны кавалачак быў дабыты з кумоў палескіх майстрав. Паларункі музею (хто ж адмовіць вучням?) паступаюць літаральна адусюль — з Мінска і Гродна, Мскаві і Вільнюса, Варшавы і Прагі. Экспануюцца кнігі, фотаздымкі і выказванні аб роднай мове, атрыманыя ад К. Купчы і М. Лынькова, П. Броўкі і М. Танка, К. Булькі і І. Мележа, Ю. Семанякі і М. Забэйды-Суміцкага. Тут жа цікавыя рукапісныя сапісе «Праменьчык»; які ўжо год-з яны выпускаецца юнымі сябрамі музея. Тут жа — вялікая калекцыя поствілак, ручнікоў і паяскоў, вытанчаных мясцовымі умельцамі. Тут жа — праілюстраваная фатаграфія і дакументы стагадовай гісторыі Гудзевіцкай школы. Асабліва цікавая яе старонка — падпольнае навуцанне ў гады гітлераўскай навалы... Не, цяжка нават пералічыць усё цікавае, што сабраў у Гудзевіцкім музеі.

Пішучы гэтыя нататкі, я ні ў якім разе не хачу супрацьпаставіць Слуцкі і Слоніміскі музеі музейам у Дзятлаве і Гудзевічах: тут, маўляў, усё дращна, а там — усё добра. Якраз пра цяжкасці і педыхопы мы многа гаварылі і з М. Петрыкевічам, і з А. Белакозам. Да таго ж на такое супрацьпаставленне я не маю маральнага права. Магчыма, у Міністэрстве культуры БССР

мне маглі б падказаць больш яркія і характэрныя прыклады са знакам пласе і са знакам мінус. У гэтых жа нататках і зыходжу толькі са сваіх асабістых, часта суб'ектыўных уражанняў, сядома раблю акцэнт на XVIII і XIX стагоддзях, якія ўваходзяць у кола маіх даследнічых інтарэсаў. За апошнія гады мне ўдалося пазнацца з некалькімі дзесяткамі беларускіх музеяў. Адны з іх (музей Брацкай крэпасці, прыродазнаўчы ў Белаўскай пушчы, гісторыя-археалагічны ў Гродне) надабаліся больш, другія (абласны ў Гомелі) менш, трэція (у Барозе) па сваёй казённасці не надабаліся зусім. Але быў і далёка не ва ўсіх музеях і таму, паўтараю, для абагульненняў і нейкага супрацьпаставленняў я мяне няма падастаў. Ёсць толькі падставы для супаставлення.

А такое супаставленне наводзіць на роздум.

Знаёмства з музейам у Дзятлаве і Гудзевічах яшчэ раз пераканала мяне, што поспех у зборанні музейных скарбаў — як і ўвогуле ў зборальніцтве — залежыць ад энтузіязму, апантанасці кіраўніка. Энтузіязм жа — такая рэч, што калі яна ёсць, то ёсць, калі ж няма, то няма. Беларускія музеі ведалі многіх апантаных. Быў ім Вацлаў Фёдаравіч, які яшчэ да рэвалюцыі сабраў у Віцебску нешта каля двух тысяч археалагічных экспанатаў. Былі імі гісторыкі браты Тышкевічы з Лагойска, дзе ў сярэдзіне мінулага стагоддзя знаходзілася багачейшая калекцыя прылад каменнага, бронзавага і жалезнага веку, зброі, карцін і гравюр. Быў ім Аляксандр Ельскі з Замосця, на зборы якога прыязджалі падзвіжцы аж з Францыі і Даніі.

Не пераваліся апантанія і цяпер. Я ніколі не быў у Крычаўскім краязнаўчым музеі, не знаёмы з яго дырэктарам М. Мельнікавым, але чытаў яго артыкулы і таму перакананы, што ён ніколі не будзе прыкрывацца рытарычным пытаннем: дзе браць экспанаты?! Пра некалькіх такіх энтузіястаў мне расказваў супрацоўнік Маладзечанскага музея, сам рупіўся зборальнік, Генадзь Кахановічкі. Каб папоўніць школьны музей, адзін з іх, выкладчык працы ў Дукорскай дзесяцігодцы Пухавіцкага раёна Васіль Цімафеевіч Свістун, ахваравав нават палавінай уласнага кабана. Настаўнікі з вёскі Баравое Дзяржынскага раёна па ўласнай грошы ездзілі ў Ленінград, каб сабраць матэрыялы па гісторыі роднага краю. А Лявон Дамітравіч Клок з Дзяржаўнага музея БССР... А Іван Іосіфаніч Калюша са Снова Пячэнінскага раёна... А Уладзімір Аляксандравіч Урбановіч з Валеўкі, што на Навагрудчыне. А Мешчэлаў Уладзіміравіч Семан з Луіненскай школы на Гродзеншчыне. Ды хіба пералічыць усіх краязнаўцаў, якія абрабюць скарбы мінулых вякоў, не таму, што за гэта плаціць зарплату, а на грамадскіх пачатках, па загадзе сэрца.

На жаль, такіх людзей у Беларусі менш, чым хацелася б. Часам у навуковым супрацоўніцтве дзяржаўнага музея ідуць людзі вышляконы, абывкавы. Можа было б тут прынесці якіх-небудзь прадзіжы, але справа не ў прадзіжы, а ў агульнай тэадыі. На месцы часта лічыць, што ў музеі павінаць збіраць што ў музейнай работай справіцца кожны. А музей павінаць не толькі сумавацца. Ён павінаць ўсебакова, універсальнай злучаніцы, гараніі... Пакуль што такіх музейных работнікаў, такіх краязнаўцаў шырокага профілю ў Беларусі вельмі мала. Ды і каму іх рыхтаваць? Недаўна ў друку прамаўляла навагрудскае, што літоўскіх музейнаўцаў П. Галавін прыслужана рэспубліканскай прэмія за шпаны па народным мастацтве. А гэта ў Беларусі можа называць музейнаўцамі?

Энтузіязм краязнаўцаў — у гэтым я перакананы ў час пасядзі — дзе найлепшы вынікі, калі ён падтрымліваецца мясцовымі грамадскімі арганізацыямі. Возьмем тое ж Дзятлава. М. Петрыкевіч наўсладзіна адчувае такую падтрымку з боку райкома партыі, райвыканкома, гарпасялковага Савета. Яна — і ў клопатах пра бытавыя ўмовы супрацоўнікаў музея, і ў дапамозе ім з'ездзіць («паглядзіце, як у людзей») у вядучы музей краіны і нават за мяжу. І ў тым, што адназначна работнікі раёна лічаць сваім гонарам знайсці і прывезці ў музей новы экспанат. Такую ж штодзённую ўвагу адчуваюць супрацоўнікі Маладзечанскага музея з боку сакратара райкома партыі Вячаслава Антонавіча Ляшковіча. Ён часты і жаданы госяць у музеі, здымаў для яго нямала экспанатаў. Ды і як жа інакш? Музеі ў нас — не мёртвыя сховішчы старасвеччыны, а жывыя памочнікі партыі ў выхаванні новага чалавекі!

Асабіста я ініцыятыва, шырокі круггляд, унага грамадскасці... Усе гэтыя моманты вельмі важныя ў музейнай справе. Але яны, як кажучы, найжыўныя: паслунага дырэктара заўбеды можна замяніць актыўным. Куды складаней — з аб'ектыўнымі цяжкасцямі. Нават самы заўзяты зборальнік не ў сіле знайсці тое, што ўжо не існуе

або існуе далёка за межамі рэспублікі. Не ад добрага ж, мусіць, жыцця нават Дзяржаўны музей БССР, у якім і падры найбольш кваліфікаваны, у якім, на маю думку, добра паказаны і славны перыяд, і старажытныя часы, XVI—XIX стагоддзі прадставіў пераважна тымі ж фотакопіямі, муляжамі і макетамі. І беднасць гэта — вымушаная. Колькі музейных скарбаў загінула ў вайну першай і другой сусветных войнаў, якія значальнай хваляй пракаціліся праз Беларусь, колькі іх было зрабавана і вывезена!

Вывезена незаконна, па драпежніцкім.

І таму мы ў праве, мы абавязаны патрабаваць, каб парабаваны ў Беларусі скарбы былі вернуты!

Напрыклад, залаты крыж Еўфрасіні Полацкай, зроблены палачым майстрам Назарам Богнам у 1161 годзе. Матэрыяльная і тым больш мастацкая каштоўнасць гэтай гістарычнай рэліквіі не паддаецца ніякаму выражэнню ў рублях.

Некалі, у студэнцкія часы, на святой недаведчанасці мне здавалася, што крыж захоўваецца калі не ў Полацку, то ў Ленінградзе ці Маскве.

Потым з кнігі П. Аляксеева «Полацкая земля» (Масква, 1966) я даведаўся, што «крыж знік са спецахававання магілёўскага гістарычнага музея пры захопе немцамі ў 1941 г.» (стар. 127). Падрабязнасці ў кнізе не прыводзіліся.

І вось зімой гэтага года выпадак сутыкнуў мяне з магілёўскім краязнаўцам Еранімам Іосіфавічам Філіповічам. У яго цесную ад кнігі і картатэкватэру я зайшоў, каб спытаць пра даследаванне «Аб Заходняй Расіі», выдадзенае ў Магілёве С. Вогушам-Сестражонцавічам, дзядзькам В. Дуціна-Марцінкевіча, у канцы XVIII стагоддзя. (Дзіўная, дарэчы, кніга: сляды яе сустракаюцца ў розных навуковых працах, але самой працы з беларускіх даследчыкаў не бачыў ніхто...)

Еранім Іосіфавіч таксама не дапамог мне разгадаць бібліяграфічную загадку. Але ў той марозны вечар мы гаварылі доўга і цікава. Гаспадар паказаў мне унікальныя старадрукі, неспублікаваныя дакументы аб паўстанні 1863 года. Хваліўся рукапісам «Хронікі беларускага горада Магілёва», які лічыўся загінутым (Еранім Іосіфавіч паяўляў адшукаў яго ў Польшчы). Успамінаў, што захоўвалася ў магілёўскіх музеях і архівах да вайны. Прагадаў, вядома, і крыж Еўфрасіні Полацкай. Спачатку ён экспанавалася неспарадна ў музеі. Потым, дзеля бяспекі, перанеслі яго ў брашываны пакой-сейф у будынку былога зямельнага банка. Еранім Іосіфавіч, да вайны таксама музейны работнік, не раз бачыў той крыж і ў музеі, і ў пакой-сейфе.

— І няўжо — ніякіх слядоў?

— Чаму ж, след ёсць, — уздыхнуў у адказ Еранім Іосіфавіч. — Ды знайта доўгі. Вядзе ажно за акіян. Нядаўна новы дырэктар нашага музея Іван Канстанцінавіч Скарцова паслаў запытаць у Эрмітаж. Адуль адказаў, што па наяўных у Эрмітажу звестках крыж цяпер знаходзіцца ў прыватнай калекцыі амерыканскага мільнера Моргана. Ды хіба адзіны толькі крыж... Вайной з музея загінулі славутыя бляшніцы абраз божаў маці, магілёўскі брацкі абраз з багаццейным акадам. Дарэчы, накіт гэтых абразоў ходзіць упартыя-чутлі, што яны запаваны ў Магілёве.

Назаўтра я пазваніў дырэктару Магілёўскага абласнога гісторыка-краязнаўчага музея І. Скарцову. Ён падтвердзіў: такое пісьмо з Эрмітажа ёсць.

А праз месяц у кабінце старшын Беларускага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры Івана Фролавіча Клімава сабраліся спецыялісты з Акадэміі навук, былы дырэктар Магілёўскага музея І. Мігулін і цяперашні дырэктар. У дзелавой размове высветлілася, што каштоўнасці, якія не здолелі эвакуіраваць з Магілёва І. Мігулін, не абмяжоўваюцца крыжам Еўфрасіні Полацкай і двума абразамі.

— У музеі, — паінфармаваў яго былы дырэктар, — захоўваліся многія экспанаты, зведзеныя ў 20—30-х гадах з розных куткоў Беларусі. Было тут да 20 рукапісных і старадрукаваных евангеліяў, залаты і сярэбраныя ключы ад горада Магілёва, дзве сярэбраныя гарадскія пячаткі, булава караля Сігізмунда, мітра Г. Каніскага, каштоўныя кубкі з партрэтамі рускіх цароў. Былі нават антычныя каштоўнасці — каралі, знойдзеныя ў Пампелі, перацінкі, пласціны.

Дык вось, аказваецца, якія скарбы былі разграблены фаністамі з Магілёўскага музея! Разграблены, а потым частка з іх — прынамсі крыж Еўфрасіні Полацкай — перапрададзены ў замежныя рукі. Не ведаю дакладна, як з пункту гледжання міжнароднага права, але калі выходзіць з

народнай маралі, той, хто заведама набывае крадзенае, — таксама саўдзелнік злачынства. Нашы польскія і чэшскія слябы ўжо намала вирнулі з таго, што ад іх было адабрана разбоём. Дык чаму ж нам не ўзіць з іх прыклад? Нацыянальнае роліквіі павінна быць вернута яе законнаму ўладальніку — беларускаму народу.

Відаць, сёе-тое трапіла на Захад і з Віленскага беларускага музея. У ім таксама было мноства каштоўных рэчаў, кніг, дакументаў. Яшчэ ў 1929 годзе ў часопісе «Наш край» (№ 3) гаварылася, што ў музеі экспанаваліся перацінкі палачкага кніжы Усяслава (XI ст.), рукапіснае евангелле з Навагрудчыны (XIV ст.), выданне «Трыоді цветной» Ш. Фіоля. Гэты пералік значна дапаўняе запіска засляжананага дзеяча культуры БССР Аляксандра Анісімавіча Дзяржы, якую мне надаўна перадаў. Аляксандр Анісімавіч наведваўся, што ў час вайны ў Вільнюсе, на падданых касцёла св. Міхала, сярод музейных экспанатаў захоўваліся пражаекае выданне скарвінскай «Biblia», «Літоўскі статут» 1588 года, рукапіс Фёдора Студзійца з 1176 года, статут Младзечнага брацтва ў Дзіене XVII стагоддзя, жыровіцкі трэбнік 1545 года і іншыя рэліквіі.

«Пра лёс пералічаных каштоўнасцей, — пісаў у заключэнне А. Дзяржы, — павінен сёе-тое ведаць былы кіраўнік Віленскага беларускага музея Янка Шутовіч».

Праз некалькі дзён мы сядзелі з Янкам Шутовічам ва ўтульных крэслах, што стаіць у вестыбулі Цэнтральнай бібліятэкі АН Літоўскай ССР. Паказваю пісьмо. Пачынаецца гаворка пра Віленскі беларускі музей, у якім, па словах майго субяседніка, было больш 38 тысяч экспанатаў.

— Усё, што названа ў пісьме, — кажа Янка Шутовіч, — сапраўды ў вайну знаходзілася ў касцёле святога Міхала. Толькі не на падданку, а ў падвалах. Увесь час мы сачылі за экспанатамі. Але ў ліпені 1944 года, калі гітлераўскія войскі пакідалі Вільнюс, на нейкі час экспанаты аказаліся без нагляду. Справа ў тым, што раён Антокаля, дзе я тады жыў і цяпер жыў, быў вызвалены нашай арміяй на некалькі дзён раней, чым цэнтр горада. Пасля таго, як сціхлі баі, я адразу ж пабег у касцёл — а там многія скрыні з музейнымі рэчамі паадчынены, усюды беспарадак. Значыць, нехта пахадаў...

— І куды перададзена тое, што ўцалела?

— Адрозж ж пасля вайны была створана спецыяльная літоўска-беларуская камісія. Яна і вызначала, што пакінуць у Вільнюсе, а што перавезці ў Мінск. Чамусьці, відаць, па недаведчанасці, прадстаўнікі Беларускага адмовіліся ад асноўнай часткі экспанатаў. І яны цяпер тут, — Янка Шутовіч абвёў рукою сцены бібліятэкі, — а таксама ў гісторыка-краязнаўчым музеі. Адмовіліся, як я мяркую, дарэмна; бо цяпер на адны камандзіроўкі беларускіх навукоўцаў колькі ідзе грошаў.

Мы пагаджаемся з Янкам Шутовічам, што колішняю памылку камісіі варта было б выправіць: усё ж экспанаты Віленскага музея збіраліся і купляліся пераважна на скромныя сродкі заходнебеларускіх працоўных. Урэшце рэшт паміж двюма братнімі рэспублікамі дамовіцца не цяжка — і ніколі не позна. Куды цяжэй будзе з тым, што разграблена ў вайну, што трапіла на Захад, куды, відаць, трапіў той жа «Літоўскі статут» 1588 года (слядоў яго ў літоўскай акадэмічнай бібліятэцы я не знайшоў).

А цяпер давайце яшчэ раз вернемся да пытання, якое неаднаразова задавалася раней: дзе браць экспанаты?

Аказвае напрошваюцца самі сабой.

Па-першае, шукаць і збіраць. Шукаць часта ў прамым сэнсе гэтага слова, дакладна прапрацаваць кожны пісьмовы або усны след скарбаў, якія замураваны, закіраны ці затоплены нашымі продкамі. Такіх слядоў — мноства. Для прыкладу скажу на адзіна з іх. У кампаніі 1812 года ўдзельнічаў віленскі шляхціц Станіслаў Шумскі. Разам з арміяй Напалеона ён дайшоў да Масквы. Разам з ёю беспасрэдна вяртаўся праз Беларусь. Расчуючы ўласную скуру пры пераправе праз Барызіну, ён вымушаны быў выкінуць у раку заблытае маральствам. На дню Барызіны, піша Шумскі ў сваіх мемуарах, былі выкінуты чатыры евангеліявыя багатыя абразы, у рамках чыстага золата, упрыгожаныя брыльянтамі, сафірамі, рубінамі, смарагдамі і спорным жемчугам. Гэта былі малюні божаў маці, Міколы і іншых святых, нарабаваныя ім то ў Варшаве, ці то ў магіланскіх спальнях. Апісанне Шумскага, даволі дакладнае ў тапаграфічных адносінах, варта таго, каб ім запісвацца.

Па-другое, музейныя скарбы трэба вяртаць. Зразумела, калі на гэта — як у выпадку з крыжам Еўфрасіні Полацкай — ёсць якіясьці падставы. З такой пазіцыі варта пільна прыглядзецца не толькі да гісторыі магілёўскага, але і іншых беларускіх музеяў. Напрыклад, для мяне не ясны лёс архіепакопскай календарнай Валады Шукеніча, які ў свой час быў у Пачы Літскага павета, дзе клярыкаў галерэй, сабраў А. Чарнік у Іванасёўках на Ашмяншчыне. Карысна было б таксама заняцца пошукамі экспанатаў прынартага музея Івана Калалева. Гэты гандаў дрэвам і прамысловец да рэ-

валюцы сабраў у Нава-Барысаве літаратурна ўсё, што датычылася Айчынай вайны 1812 года. Была там нават «Тымчасова газета мінская», якая ў 1812 годзе выдавалася ў Мінску на польскай мове (сёння ад яе засталася толькі фотарэпрадукцыя ў часопісе «Тыдзень Віленскі»). У сваёй катэгорыі і налічыў больш 20 буйных прыватных збораў, дзе якіх невядома.

Ёсць і трэці шлях наваўнення нашых небагатых музеяў — шлях абмену з іншымі рэспублікамі і сацыялістычнымі краінамі. Чаму скажам, каб паглядзець славянскія паясы, урэшце, налібоккае і лагойскае шкло, мінскія, навагрудскія або піньскія прышлі, трэба ехаць у Гісторыка-этнографічны музей Літоўскай ССР, у музей Львова і Кіева? Чаму не наладзіць узасна выгалны абмен? Зноў жа прыдуць толькі адны канкрэтны прыклад: 9 красавіка 1984 года «Літаратура і мастацтва» наведвала чытачам, што з трохсот налібоў разлітлаўскай карнінай галерэй у Навіжы 80 карнін былі перададзены Польскай Народнай Рэспубліцы, а 65 твораў жыўнасці трапіла ў Дзяржаўны мастацкі музей БССР, (іпацкі, у запаскі, бо ў асноўнай экспанаты іх няма). А два гады пазней, 6 красавіка 1970 г., газета «Возвраті Мінск» пісала, што ў Кракаве знойдзены скрыні з кнігамі і славянскімі паясамі, вывезенымі ў вайны час Рэлігіямі і Патоцкімі. Вядома ж, паяскам цікавей было б мець некаторыя творы польскіх мастакоў з разлітлаўскай галерэй, а нам — тая ж славянскія паясы. Было б толькі што мяняць...

Як бачым, работы на збіральныхніцкай ніве — непачаты край.

Каму ж пад сілу ўзваліць яе на ўласныя плечы?

Відавочна, што такая работа не пад сілу асобным краязнаўцам, нават калі яны самыя гарачыя энтузіясты. Да таго ж трэба мець на ўвазе, што да энтузіястаў часта прастройваюцца людзі выпадковыя, недобраасмысленыя. У выніку сёе-тое з народнай уласнасці асядае ў прыватных руках, трапляе на рынак. З гэтага пункту гледжання я не падзяляю энтузіязму, з якім надаўна, 28 жніўня, «Літаратура і мастацтва» пісала пра тое, што пасля летніх экспедыцый пакоў, дзе размяшчаецца сектар «Зводу помнікаў гісторыі і культуры» АН БССР, нагадае музей — тут і «стародаўні жывапіс і драўляная скульптура». Па-першае, у АН БССР няма ўмоў для захоўвання такіх калекцый. Па-другое, незразумела, навошта дубіраваць музей. Праўда, супрацоўнікі сектара слухна кажуць, што ў Мінску ўсё яшчэ няма музеяў беларускага мастацтва (нават у Дзяржаўным мастацкім музеі БССР дарэвалюцыйны беларускі жывапіс і скульптура не вылучаны ў асобную экспазіцыю), што сабранае ў час экспедыцый якраз і ляжа ў аснове такога музея. Дума слухная, але рэалізуюцца яе трэба не саматужна, а па-дзяржаўнаму.

На мой погляд, за збіральныхніцкую работу можа па-сапраўднаму ўзяцца толькі Беларускае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры — мавасае, аўтарытэтнае, кампетэнтнае. Хіба старыя кнігі, рукапісы, унікальныя музейныя рэчы не з'яўляюцца якраз тымі помнікамі нацыянальнай культуры, якія трэба руліва збіраць, папаўняць і ахоўваць? Дарэчы, назва ў нашага таварыства, на мой погляд, крышку «вузакватала». У Лтве яно мае больш шырокую назву — таварыства краязнаўства і аховы помнікаў, вядзе не толькі музейную, але і этнаграфічную, фолькларыстычную работу, выдае комплексныя краязнаўчыя зборнікі. Такая ж звужаная назва і ў афіцыйнага органа нашага таварыства — «Помнікі гісторыі і культуры Беларусі». Яна вельмі ўжо апісальная і акадэмічная. Ці не лепш было б з цягам часу вярнуцца да старой ёмістай назвы «Наш край»?

...Памятаю, нека ў 1968 годзе, адкрываючы Дні Віцебскай вобласці ў Мінску, вядучы — Несцерка сказаў, што сёння лягчай у нас знайсці трактар, чым саху і лапці. Зала адказала джурналістамі апладысентамі — як не радавацца такім пераўтварэнням! Апладзіраваў і музейны работнік, які сядзеў побач са мной. Я ўсміхнуўся яму:

— Вы не лічыце, што гэта накладвае на вас павышаныя абавязкі?

— Чаму?

— Паколькі прадметы даўніны з кожным годам дастаць усё цяжэй, то трэба іх збіраць сёння ж, неадкладна. Бо заўтра можа быць позна.

— Ну і нічога не здарыцца, — абяякава адказаў сусед.

«Не, здарыцца!» — хочацца сказаць мне сёння, вяртаючыся да той размовы. Бясследна загінучы многія матэрыяльныя і духоўныя каштоўнасці нашых продкаў, якія мы абавязаны зберагчы і перадаць нашым нашчадкам. Не дзеля пустой цікаўнасці, а таму, што сударананне з прадметамі гісторыі ўзбуджае ў чалавеку адчуванне гістарычнасці яго быцця. Ён пачынае сябе адчуваць звязаным у ланцугу пакаленняў. А гэта, у сваю чаргу, фарміруе пачуццё адказнасці за справу, якую мы робім дзеля сябе, дзеля грамадства і дзеля будучых пакаленняў. Фарміруе чалавека.

НЕВЯДОМЫЯ РУКАПІСЫ ПАЭТА

Фонды Літаратурнага музея Якуба Коласа папоўніліся новымі матэрыяламі і дакументамі. Сярод іх — рукапіс верша паэта «На могільках герояў», прысвечаны даўняму дому № 6. У ім Колас піша пра загінутых у час Вялікай Айчынай вайны герояў, пра дзяцей, якія дбала даглядаць іх могількі:

За агароджы на магілах
Ляжаць вянкі з раслін жылых;
Гурток дзяцей, сротак мільяч
Так дбала халоды каля іх.

І так хвалююць, пеніць вока
Стараннасць дзетка, дбальнасць іх
Аб тых, што ў Прусеі далёка
Злажылі голавы за іх.

І не забыць халіны гэтай,
І вас мне, дзедзі, не забыць,
Прыміце ж «дзюкуй» ад паэта
За наша сэрца — так любіць.

Вылікае цікавасць машынапіс артыкула «Дар народа», з праўкамі народнага паэта. Артыкул напісаны ў сувязі з 25-годдзем артыстычнай і грамадскай дзейнасці народнай артысткі СССР Л. П. Александровіч. «У асобе Ларысы Пампееўны. — піша паэт, — ішчасліва і гарманічна спалучылася ўсё лепшае, што ёсць у характары нашага народа: высокая адаронасць, мянасць сэрца, абаянасць фізічнага і маральнага чалавечага воўліку. Беларуская народная песня, льючыся з чыстага сэрца Ларысы Пампееўны, праклала сабе шырокую дарогу ў свет...»

Фонды музея папоўніліся таксама рукапісамі пісем паэта. Адно з іх прыслала кяхарка вёскі Ваўчунны Слонімскага раёна Гродзенскай вобласці Дуброўскай Анастасія, знаёмая з народным паэтам.

Народны паэт, нягледзячы на хваробу, напісаў ёй цёплае пісьмо, павіншаваў з новым жыццём, з поспехам. «Учора мне даставілі сюды, у бальніцу, дзе я зараз знаходжуся, Ваша пісьмо. Ад усяго сэрца дзякую Вам, Стасеня, за Ваша сардэчнае пісьмо і за запрашэнне прыехаць на Ваша вяселле. І прыехаў бы, каб не быў хворы... Дык дазвольце, мая дарагая Станіслава Уладзіміраўна, ад усяго сэрца павіншаваць Вас з Вашай асабістаю вядлікаю ўрачыстасцю, з днём Вашага выхаду замуж. Няхай жа замужаства Ваша будзе радасным і ішчаслівым. Таксама вяншую і Вашага мужа. Жывіце ў згодзе, у дружбе і шчасці. Цалую вас па-бацькоўску».

Два рукапісы пісем паступілі з роднага сяла паэта Мікалаеўшчыны, адрасаваныя ў свой час Я. Коласам Ігнату Юрэвічу Міцкевічу, былому дырэктару Мікалаеўшчынскай школы. Паэт наведваўся пра сваю работу, піша аб сваіх клопатах. «Няма таго дня, — каб не прыслалі мне пісем, а пісьмы ўсё такія, што трэба «памагаць»: адзіны прыйшла верш, другі прозу, трэці якія-небудзь пераклады або кнігу... А да ўсяго гэтага не бывае такога дня, каб не было таго ці іншага засядання. Асабіста для сябе мне трудна вылучыць хоць адзіны дзень, а ўсе мае асабістыя справы запушчаны... Пачаў яшчэ зімою пісаць трэцюю кнігу палескіх апоўсцей. І вось ужо месці, як не напісаў ні старонкі. Маё рабочае месца заняў Сямінін. Ён, як чорны вол, працуе над выпраўленнем тэкста перакладаў, зробленых пад рэдакцыяй Гарадзецкага».

Цікавым з'яўляецца пісьмо, якое напісаў Я. Колас Юрыю Іванавічу Назаранку. У ім паэт выказвае свае думкі адносна гадавіны Які Купалы і юбілею Івана Франка. Гэта пісьмо перадаў музею заслужаны дзеяч культуры БССР А. Слесарэнка.

Паступіла ў музей і рэдкае выданне паэмы Я. Коласа «Новая зямля», выпушчанае ў Мінску ў 1934 годзе, з прадмовай «Ад аўтара».

Усе гэтыя матэрыялы значна пашыраюць нашу ўяўленне аб жыцці і творчасці народнага паэта. Некаторыя з іх будуць уключаны ў новы збор твораў Якуба Коласа, які рытуе да друку Інстытут літаратуры імя Які Купалы АН БССР.

М. ЖЫГОЦКІ.

Калектыў рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва» выказвае шчырае спачувальнае супрацьпачуццё рэдакцыі Паўлюкоўскаму І. Ф. з прычыны непатраўнага яго гора — смерці бацькі.

РЫТМЫ СОНЕЧНОЙ МАЛДОВЫ

Малдаўская паэзія — ураджайная гронка на дрэве савецкай шматнацыянальнай літаратуры. Увабраўшы ў сябе глыбінныя сокi зямлі і сонечную шчодрасць поўдня, яна то задумлівае, нібы вячэстыя кодры на схілах гор, то бурлівае, нібы празрыстыя горныя рачулікі, і на дзіва ж тэмпераментнае, музычная, як і сам народ.

Нават недаўгачаснае знаёмства з Малдавіяй, сустрэчы з яе літаратарамі, артыстамі, рабочай і студэнцкай моладдзю далі магчымасць мне ўбачыць і адчуць, як любяць тут літаратуру, як дбаюць пра яе будучыню — маладыя таленты.

Прапаную ўвазе чытачоў вершы вядомых малдаўскіх паэтаў В. Тэлеу-кэ і Г. Віеру ў сваім перакладзе.

Анатоль ГРАЧАНІКАУ.

Віктар ТЭЛЕУКЭ

Учора ноч, цяжкая, нібы камень,
здавіла грудзі мне. І я прагнуўся.
Лашчыўся да шыбін халодны
дождж.

І мне цябе нясцерпна
убачыць захацелася, ды ў хаце
было маўкліва, пуста і трывожна.

На чорных крылах ночы я пісаў
табе свой ліст. А дождж яго
змываў.

Смуткам ці радасцю ўсцалецца
шлях?
Адцвілі калючыя ружы ў садах...

ЛІСТЫ ДА ВОСЕНІ

Не мудрагелячы,
Мы пішам ногцём іх
на запацелых шыбінах
і на ілбе гарбуза,
І нашы думкі працінае боль:
адкуль, чаму
у іх і весялосць, і засмучэнне?
Калі ў кветак вострыя шыпы,
Бяруць іх далікатна, асцярожна.
Яны, як думкі волатаў-людзей
з цёмнымі і светлымі вачыма, —
Саната Баха, вершы Лоркі...

Усё лісты, лісты...
Але куды?
І што яны вясучоць думкі-спевы?
Як іх не прачытае чалавек,
То калі-небудзь прачытаюць
дрэвы.

І мы ўсё пішам іх,
балабоны і маўчуны,
настаўнікі, дарадцы, шаптунны.
Калі ж адчыніш вокны на
дасвеці, —

Употаікі лісты змывае вецер.
А недзе нехта нараджаецца
ці памірае,
хто плача, хто смяецца,
хто кахае.

Лісты, лісты...
і думак, і дажджоў,
Спякотных вуснаў і вачэй
вільготных...

А сярод нас хто-небудзь з нас,
як усытнелы цецярुक лапача,
на вогненна-халодным
такавішчы...

ВОСЕННЮ НА ДАСВЕЦЦІ

Сяляне спяць заўжды менш ад
усіх,

Ці хочацца ім гэтага, ці не.
Такі ўжо лёс бяссонны выпаў ім:
Што дзень—то праца, стома
цёмных рук,
А дома ў хаце—драбней маку
дзеці

І песні з горкім прысмакам
самоты.

У філасофіі іхняй, нібы
ў крыніцы,—чыста,
Не любяць яны балбатні, а ў хаце
яшчэ—і свісту.

Не хваліся ім, што сам ты з сяла.
А калі падносяць табе шклянку
віна,

Не аднеквайся. Хто з нас
не любіць горкага?
Вось ідуць яны прыгорбленыя,
як вяршыні ўзгоркаў,

І цёмначы пераклікаюцца
прастуджанымі галасамі,
Адшукваюць адзін аднаго па
мігценні цыгарак,

Што вечна тырчаць пад вусамі.
І пакуль мітуслівыя жонкі
Уходжаюць дываны на тыну,
Яны абмяркоўваюць начальства,
Жанчын, тытунь і вайну.

Пасля ў поле ідуць—
смугою дасветнай атуленыя.
І дзіўна: ўвесь дзень
Для сяла яны — як згубленыя.

Грыгорэ ВІЕРУ

АДЗІНОТА

Пярэстарак-месяц
На неба вылез рана.
Жанчына спаць кладзецца,
А з ёю—цень платана.
З ім не абмяняцца
Ні позіркам, ні словам.
Як звабна коўдра пахне
Дымам тытунёвым!
Да самага світання,
Угрэўшыся патрошку,
У нямых абдымках смутку
Гайдацца ёй на ложку.
А боль сціскае скроні ёй,
Пакута — сэрца месіць.
Яна на свой гарачы лоб
Кладзе халодны месяц.
І толькі золак адцвіце,
На падаконне ляжа,
Яна засне, на жываце
Стамлёна рукі склаўшы.
Ёй сніцца, што ідзе насустрач
З чырвоным мячыкам дзіцёнак.
Падобны з твару на яе
І на каго?—не пазнае...
Спалохана прачнецца:
Было ці сон прысніўся?
Мяч вогненнага сонца
Аб шыбіну разбіўся.

АРФА

А думаў я:
спяваць і змеі ўмеюць,
І нацягнуў на арфу струны-змеі
Між струнамі, што з матчынай
касы

І вінаграднай маладой лазы.
Я стаў пад яблыняй,
плады дзе даспявалі,—
Салодка
струны-змеі заспявалі.
Калі ж у лес я скіраваў з дарогі,
Яны пякуча абвілі мне ногі,
Няўцерпна цела, ліпкія, кусалі,
Жывую з песні
Кроў яны сматкалі...
Паспеў струн матчыных
крануцца я рукой,—
і адгукнуліся сябры на покліч мой.
А зноў жыццё запульсавала
ў целе,—
убачыў я,
што струны матчыны ссівелі.

ПА ВЫСТАВАЧНЫХ ЗАЛАХ

ПАСЛЯДОЎНАСЦЬ

П РА ТВОРЫ Анатоля Волкава — жывалісца, графіка, акварэліста, вядомага сатырыка — шмат пісалася. Здарылася нагода яшчэ раз гэта зрабіць — у памяшканні Саюза мастакоў БССР адкрылася персанальная выстаўка яго твораў. Яна прысвечана 60-годдзю з дня нараджэння і 35-годдзю творчай дзейнасці мастака. У экспазіцыі шырока прадстаўлены не толькі вядомыя раней творы, якія паспеў палюбіць глядач, але і вельмі многа новых, створаных зусім нядаўна.

Звернем перш за ўсё ўвагу на яго сатырычныя лісты. Агульнапрызнана, што мастак трапна, з усёй красамоўнасцю, на якую здатны вострая сатыра і дасціпны гумар, віртуозна выяўляе самыя разнастайныя адценні характару, паводзін сваіх персанажаў — выводзіць іх на чыстую ваду або па-сяброўску жартуе.

І ўсё-такі звернем перш за ўсё ўвагу на яго работы лірычнага плана. Тут не менш красамоўна выяўляюцца дарагія нам рысы таленту Анатоля Волкава — умельства вельмі проста і пераканаўча раскрываць у хвалюючых вобразах прыгажосць жыцця.

Спачатку — пра дзве істотныя акалічнасці яго творчасці. Першая — надзвычайная працаздольнасць. Другая — паслядоўнасць у творчых пошуках.

Сапраўды, шмат аддаючы ўвагі кніжнай графіцы, сатыры, якая патрабуе неадкладнага рэагавання на «злобу дня», Анатоль Волкаў пастаянна піша вельмі многа пейзажаў. Ён ставіць перад сабой самыя разнастайныя задачы. У той жа час шмат творчай энергіі і напружаных пошукаў аддае жанравай акварэлі. Калі так можна сказаць — акварэльнай тэматычнай кампазіцыі. Шырока вядомы яго даўнейшыя тэматычныя серыі, прысвечаныя Мінску і мінчанам, беларускім партызанам. Нядаўна з'явілася новая серыя — «Дзеці дваццатых гадоў»: «Беспрытульнікі», «Дзяржынскі з бес-

прытульнікамі», «Першая калонія». Нейкі час здавалася, быццам Анатоль Волкаў застыў у сваім развіцці як мастак. Засвоіў, маўляў, віртуозна шэраг прыёмаў, дастасоўвае іх празнаму да розных задач, амаль не рухаецца наперад. Але так магло здацца толькі павярхоўнаму воку. Бо мастак паслядоўна развівае свае творчыя прыёмы. Эвалюцыя яго стылю не кідаецца ў вочы. Але непрыкметнасць зрухаў зусім не азначае, быццам яны адсутнічаюць начыста.

Творчыя пошукі Анатоля Волкава ў акварэлі, пераконваюць, што ён паступова і паслядоўна развівае засвоеныя ад настаўнікаў і знойдзеныя самім, прыёмы. Асабліва відавочна гэта, калі параўноўваеш пейзажы даўнейшыя і нядаўняга часу. Што граха таіць, здаралася і пэўная сухасць, і аднолькава падрабязны пералік дэталей. Здараліся і каларыстычныя няўдачы. Але ў

каго яны не бываюць, калі справа заходзіць аб такой тонкай і капрызнай тэхніцы, як акварэль. А вось новыя пейзажы Крыма і Беларусі. Яны ўвачавідкі пераконваюць: паступова, амаль невідочныя змены ў падыходзе да натуре, у яе перажыванні нараджаюць лісты, адзначаныя высокай паэзіяй, тонкімі пацукцамі. Прыгажосць і паэзія роднай прыроды, прыгажосць і паэзія Крыма знаходзяць у асобе гэтага мастака свайго тонкага вытлумачальніка.

Кажу не толькі пра натуральнасць мовы, пра рашучае адкіданне знешне-эфектных, так званых «чыста акварэльных» прыёмаў. Маю на ўвазе перш за ўсё пэўныя змены ў самім унутраным свеце мастака. Тыя змены, якія даюць магчымасць расказаць пра чалавека праз пейзаж глыбей, больш усхвалявана, чым гэта ўдавалася Анатолію Волкаву раней. Сапраўды, паглядзіце, як непасрэдна, свежа напісана, скажам, беларуская

Ілюстрацыя да Украінскай казкі «Саломыны бычок».

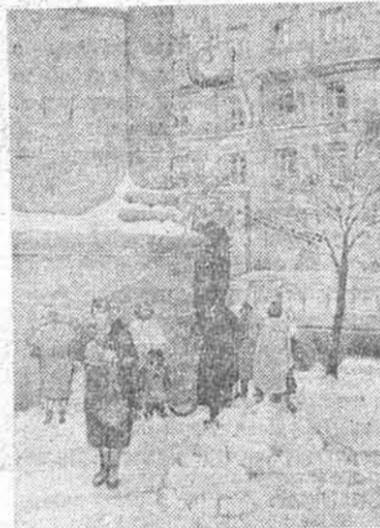
вёсачка або каменныя грамады Крыма. Не толькі на дзіва тонкі каларыт, чысты колер, празрыстасць, пры якой актыўнейшым чынам скарыстоўваецца колер паперы, але і надзвычай тонкае адчуванне гармоніі неба і зямлі, першазданнай прыроды і створанага тут жа, побач, рукамі чалавечымі. У пейзажах Анатоля Волкава прысутнасць чалавека заўсёды адчуваецца.

Як толькі параўноўваеш створанае Анатолем Волкавым са створаным яго папярэднікамі і калегамі, пераконваешся: сярод мастакоў, якія працавалі і працуюць у аналагічнай манеры, у Анатоля Волкава свой адметны почырк, свой голас. Можна нават адзначыць, што яго па почырку заўсёды пазнаеш. А гэта — немалаважна.

Што ж датычыць яго акварэльных тэматычных кампазіцый — ледзь не кожная з іх вартая карціны, пісанай маслам. Заўсёды ясная і хвалюючая задума. Дасканалае, арыгінальнае вырашэнне. Ён надае шмат увагі нюансам перажыванняў персанажаў.

Што ж, і чарговая выстаўка мастака пераконвае: працуе ён многа і цікава. Майстэрства яго — высокае. І служыць людзям. Яго творчасць блізкая і зразумелая як тонкім знаўцам выяўленчага мастацтва, так і мала падрыхтаваным аматарам.

Уладзімір БОЙКА.

Зіма.

Згудзем?

Мікалай
ГАНЧАРОЎ,

правадзейны член Акадэміі
педагагічных навук СССР.

ЯН АМОС КОМЕНСКИ І СУЧАСНАСЦЬ

Народы сацыялістычных краін, сусветная прагрэсіўная грамадскасць адзначаюць у 1970 годзе 300-годдзе з дня смерці вялікага чэшскага педагога, філосафа, мысліцеля Яна Амоса Коменскага. З дазволу часопіса «Советская педагогика» АДН пранануе чытачам артыкул (са скарачэннямі), прысвечаны памяці выдатнага педагога.

ПРАШЛО 300 гадоў з дня смерці выдатнага чэшскага педагога Яна Амоса Коменскага. Гісторыя паказала ўсю веліч яго навуковых адкрыццяў не толькі ў педагогіцы, але і ў лінгвістыцы, філасофіі, этыцы і эстэтыцы.

Коменскі менш за ўсё быў кабінетным вучоным, чалавекам, адарваным ад жыцця. Ён знаходзіўся ў густыні жыцця эпохі. Гэта быў усебакова адукаваны для свайго часу чалавек, у вышэйшай ступені дзейны, актыўны.

Дэмакратызмам, гуманізмам пранізаны ўсе кнігі Коменскага. Ён бачыў, што ў феадальным грамадстве пануюць насілле, прыгнёт, прудуэтысц. «Сучасная філасофія, тэалогія і палітыка наскрозь прасякнуты тэндэнцыйнасцю, інтрыганствам, насіллем», — піша ён у «Агульнай парадзе аб выпраўленні спраў чалавечых» і раскрытвае антынародны характар грамадскіх устояў, спрабуе абгрунтаваць неабходнасць перабудовы ўсяго жыцця не толькі ў сваёй краіне, але і ва ўсім свеце.

Перш за ўсё, лічыць ён, патрэбна асвета для ўсіх і кожнага. Асвета — неабходная ўмова шчасця на зямлі.

Коменскі — пачынальнік педагогікі як навукі. Само жыццё, барацьба з прыгнатылікамі прадвядзючы з'яўленне новай педагогікі, і Коменскі яе стварыў. Новая педагогіка, створаная ім, была накіравана на выхаванне людзей усебакова адукаваных, гуманных, якія разумюць задачы чалавецтва.

Найвялікшай заслугай Коменскага з'яўляецца тое, што ён абгрунтаваў ідэю адзінай школы для ўсіх дзяцей, незалежна ад іх паходжання і грамадскага становішча бацькоў. У яго сістэме няма тушковых школ, якія перашкаджалі б атрымаць далейшую адукацыю. Прынцып адзінай школы, распрацаваны і абгрунтаваны Коменскім, не атрымаў практычнага рашэння ні ў адной краіне свету аж да Вя-

лікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, бо сапраўднае яго ажыццяўленне пазбаўляла пануючыя класы прывілеяў у адукацыі.

Перамога сацыялістычнай рэвалюцыі ў Расіі дала магчымасць стварыць самую дэмакратычную ў свеце сістэму народнай адукацыі. Адзіная школа, паводле слоў Луначарскага, у Савецкім Саюзе азначае, «што ўся сістэма нармальных школ ад дзіцячага сада да ўніверсітэта ўяўляе адну школу, адну лясвіцу. Гэта значыць, што ўсе дзеці павінны наступаць у адзін і той жа тып школы і пачынаць сваю адукацыю аднолькава, што ўсе яны маюць права ісці па лясвіцы да яе найвышэйшай ступені». Цяпер ідэя адзінай школы ажыццяўлена ва ўсіх сацыялістычных краінах, у тым ліку і на радзіме Я. А. Коменскага — у Чэхаславацкай Сацыялістычнай Рэспубліцы.

Коменскі лічыў, што прафесійнай адукацыі павінна папярэднічаць агульначалавечая. «Мы імкнёмся да агульнай адукацыі ў галіне ўсяго чалавечага для ўсіх, хто нарадзіўся чалавекам», — пісаў ён. — Значыць, трэба весці ўсіх разам да таго часу, пакуль можна весці, каб усе ўзаемна адзін аднаго натхнялі, заахвочвалі, стымулявалі». Ідэя Коменскага аб агульначалавечым выхаванні была падхопленая ўсімі перадавымі педагогамі — Русо, Песталоцкі, Дыстэрвегам, Вялінікім, Піраговым, Ушынікім. Па гэтым пытанні многа пісалі Н. К. Крупская і іншыя савецкія вучоныя.

Дэмакратызм і гуманізм вялікага педагога праяўляўся і ў тым, што ён ва ўмовах феадальнага грамадства гарача абараняў права жанчын на аднолькавую з мужчынамі адукацыю. Раздзел IX яго «Вялікай дыдактыкі» не выпадкова названы «Школам патрэбна даваць моладзь абодвух полаў».

Коменскі пранануваў ідэю ўсеагульнага навучання — «вучыць усіх усяму». Новая для эпохі, яна не страціла свайго значэння і ў нашы дні.

Больш за ўсё вялікі вучоны падкрэсліваў значэнне агульнай адукацыі для развіцця навукі, якая павінна быць накіравана на развіццё гаспадаркі, павышэнне дабрабыту народа. Але для таго, каб ажыццявіць усеагульную ўніверсальную адукацыю, патрэбны матэрыяльныя рэсурсы. Коменскі лічыў, што сродкі, якія будуць ўкладзены ў народную адукацыю, хутка акупацца.

Спалучэнне адукацыі з развіццём усіх фізічных і духоўных здольнасцей чалавек адначалена ў Коменскага задачы авалодаць законам прыроды, прымяняць гэтыя законы, выкарыстоўваць рэчы на карысць людзям. Праблема «чаму вучыць?», гэта значыць зместу адукацыі, прысвечаны многія яго работы.

Перш чым вызначыць, чаму і як вучыць, трэба было высветліць мэту адукацыі і выхавання. «Мэта школы, — пісаў Коменскі, — павінна заключацца ў тым, каб чалавек адпавядаў свайму прызначэнню, гэта значыць, каб ён атрымаў адукацыю ва ўсіх тых пунктах, якія ўдасканальваюць чалавечую прыроду». Значыць, мэта выхавання не прыносіцца зверху, а выцякае з самой прыроды чалавек, яна вядзе да яе ўдасканалення.

Сутнасць усіх прац Коменскага зводзіцца да жыццёвага адназначнага аптымізму. Школа, на яго думку, павінна стаць майстэрняй гуманнасці, месцам радасці і самадзейнасці. А яго прыродны метады — гэта ўласна даследчы метады ў сучасным яго разуменні. У тэарэтычным пазнанні рэчаў нельга давяраць чужым вачам або наведанню, трэба прытрымлівацца прыроды.

Вядома, у вучэнні Коменскага многа супярэчлівага і неспадзяванага. Але важна бачыць асноўную лінію, якая арыентуе на паліпшэнне жыцця на зямлі. І падначаленыя гэтай мэце выхавання, сфармуляваныя Коменскім, і асноўная мэта — чыста зямныя. Іменна гэтыя чыста зямныя мэты вызначылі змест аду-

кацыі. Гэта была новая думка ў тэорыі педагогікі, выказаная не мімаходам у сувязі з філасофска-палітычным роздумам, як гэта было ў іншых мысліцеляў і ранніх сацыялістаў-утопістаў або ў Рабле і Мантэня. Гэта была цэлая педагогічная канцэпцыя, выказаная ў многіх працах, у тым ліку і ў «Вялікай дыдактыцы». Коменскі аказаўся сапраўдным рэвалюцыянерам у галіне педагогікі.

Праблема зместу адукацыі не толькі педагогічная, але і філасофская, і сацыяльна-эканамічная. Чалавечы грамадства ўвесь час развіваецца, развіваюцца навука, культура, тэхніка, мастацтва, і ўсё гэта знаходзіць сваё адлюстраванне ў змесце адукацыі. Зусім натуральна, што характар агульнай адукацыі вызначае і напрамак выхавання. Трэба таксама мець на ўвазе сувязь агульнай адукацыі з прафесійнай. Нельга ігнараваць і нацыянальныя асаблівасці і нацыянальныя традыцыі той ці іншай краіны.

Найвялікшай заслугай Коменскага з'яўляецца і тое, што ён рашуча адстойваў навучанне на роднай або, як ён гаварыў, мацярынскай мове. Навучанне на роднай мове ў той перыяд было не так педагогічнай, як палітычнай праблемай, бо родная мова разглядалася як аснова адукацыі, як сродак нацыянальнага аб'яднання народа, барацьбы супраць яго анямечвання, сродак развіцця нацыянальнай самасвядомасці.

Праблема зместу адукацыі распрацавана Коменскім на ўзроўні навуковых ведаў таго часу. Для вырашэння ж гэтай праблемы ў сучасны момант многія палажэнні яго састарэлі. Больш складаныя задачы стаяць сёння перад школай. Калі Коменскі марыў толькі аб усеагульнай ўніверсальнай адукацыі, то Савецкая краіна — напярэдадні ажыццяўлення ўсеагульнай сярэдняй адукацыі моладзі. Але каб правільна вырашаць праблемы зместу адукацыі, неабходна вывучаць гістарычны вопыт. Трэба мець на ўвазе, што сучасныя тэарэтычныя палажэнні іншы раз з'яўляюцца толькі паглыбленнем і далейшым развіццём так званых састарэлых палажэнняў, ачышчаных жыццём і розумам ад аднабаковасці і фармальна-лагічных доказаў, пабудаваных на новай метадалагічнай аснове.

Наватарства Коменскага ў галіне тэорыі педагогікі і практычнай работы нельга разглядаць ізалявана ад яго палітычных і метадалагічных пазіцый. Яго педагогічныя пошукі былі спробай змяніць сучаснае яму грамадства. Гэтай асноўнай задачай была падначалена ўся яго дзейнасць і як філосафа, і як пісьменніка, і як публіцыста.

ЗДЫМАЮЦЬ Фотатаматары

З імен Аляксандра Глінскага чытачы сустракаюцца не ўпершыню. Здымкі гэтага фотатаматара, выкладчыка фізічнага выхавання Мінскага медыцынскага інстытута, не раз друкаваліся на старонках нашай газеты.

Сёння пранануем вашай увазе тры асеннія эцюды А. Глінскага.

Петру КЭРАРЭ

ПЕРАМОГА ФЭНІКІ

3 мінулага

Як раней мы выбіралі! Да гарачкі ў галаве! Цараністы, лібералы, Ты адзін, а партый—дзе.

Цараністы, лібералы—Махляры і абіралы.

Кожны тыкаў, кожны цыкаў, Распанейшы—панавы. Ліберал у нас—Фэніка, Цараніст—таксама шышка, Дядзька Гіцэ—канавал.

Крыкі злева, крыкі справа У натоўпе зноў і зноў: — Гіцэ вон! — Фэніку слава! — Слава Гіцэ! — Не, даю!

Быў дзень выбараў на сконе, А на плошчы тлум і свіст. Перамога хто з іх сёння—Ліберал ці цараніст!

Тыя ж ходзяць асцярожна: Галасы б сабраць спаўна. Да шынка падвозіць кожны Бочку лепшага віна.

— Выбірай, народ Малдовы, Надалей з кім шлях тарыць, Нашы партыі гатовы Задарма цябе спаіць!

Зноў зямля дрыжыць ад крыку, Зноў: «Няхай жыве Фэніка!» Толькі раптам з-за вулгараў Зараўні: «Далю Фэніку! Гіцэ слава і хвала!»

Бочка Гіцэ, як званица, Глушыць, валіць з ног людзей. Як жа тут не пагадзіцца: Яго партыя—мацней!

Як рубчак кадзільны зеляя Дзербалызнеш — І амінь! Атрымаеш на пахмелле, Толькі голас, голас кінь...

Гіцэ з раніцы цвярозы Пеўнем ходзіць па двары. Толькі меў Фэніка козыр У сакрэце да пары.

Ён не збег з майдана ўпрыхкі, Ён партыйны гонар меў: Прыкаціў яшчэ тры бочкі, Прыхаваныя за хлёў.

— За абранніка Фэніку! — Зноў падбрэхачы ўзраўлі. Нават Гіцэ крыкнуў дзіка: «І мяне не абдзялі!»

Пераклад з малдаўскай А. ГРАЧАНІКАВА.

Н. КОЗЕЛ

З ПАДСЛУХАНАГА

— Скуль у цябе, Віця, такі прысоўны ліхтарык? — Гэта мне мама купіла. — Ты што, стаў добра вучыцца, двоек больш не маеш? — Ды не, Гэта я згадзіўся, каб мяне падстрыгла.

— Як будзем стрыгчыся, малады палавек? — Пад полку. — З адкалоўчыкам? — Не, не трэба. — Ясна, Тады над Катойскага.

— Муж выклікаў на дом урача. — Хто тут у вас хворы? — Ды з жонкай дрэнна. Ужо трэці дзень не размалява са мной.

У ВЯЛІЗНЫМ светлым пакоі панавала цішыня. Чуўся толькі якікі шоргат алоўкаў: архітэктары шыраваў над распластанымі ватманамі. Раптам пачуўся тонкі далікатны свіст. Нехта пацукі вышэджаў праз зубы «Зорку Венеру».

— Паўнаецца, — уздыхнуў смугляват дзедчына. — Зноў, Міхась, узыццела твая зорка?

Але Міхась Стратановіч, альбо проста Стратон, нічога не адказаў.

— Стратон зараз нічога не чуе, як раз'юшаны цыярук, — усміхнуўся дзедчыне сусед.

У пакой зайшоў галоўны інжынер. Пачуўшы свіст, ён прыслухаўся, спрабуючы заўважваць самадзейнага саляўя.

«Наўжо Стратановіч? Лепшы архітэктар!» — галоўны інжынер падыйшоў бліжэй да Міхасы, а той быццам нічога не чуў і не бачыў, шыраваў

ТЭРМІНОВЫ ЗАКАЗ

над паперай. — Міхась Пятровіч, з якой нагоды канцэрт? Вы ж не ў лесе?

— Даруйце, Андрэй Іванавіч, захапіўся...

Сярдзіты шэф доўга глядзеў на царцёж, але не знайшоў, да чаго можна было б прычапіцца: усё было бездакорна.

— Калі ж вы паспелі зрабіць?

— Свіст памагае, Андрэй Іванавіч, Натхняе...

— Але ж свістунам сёння зарплаты не будзе. І прагрэсіўні!

Вакол засмяялася. Толькі Стратановіч быццам не чуў смеху і сур'ёзна тлумачыў:

— Свістаць мяне навучыла маці. Ці ведаеце вы, Андрэй Іванавіч, што такое жлукта? Не? Гэта бочка без дна.

У ёй бялізну запарвалі, жлукцілі, як тады гаварылі. Уявіце сабе,

Л. ЛАВРОУСКИ

На беразе рэчкі гарыць цяпельца. Маці грэе вяду ў чыгунах. Калі ветру няма, цяпельца ледзь курыва. Вось маці і казала мне: «Свішчы, сыноч, каб працінуўся вецарок». Я свістаў і... вецер працінаўся, полымя шугала. Вось і прывык свістаць. За рабодай. Для патхнення...

— Ну што ж, у такім разе дазваляю, — усміхнуўся Андрэй Іванавіч.

На другі дзень у кабінет галоўнага інжынера зайшоў усхваляваны старшыня мясцома:

— Андрэй Іванавіч, што гэта робіцца? Ідзіце, паслухайце! Не пакой, а чучалны рой! Свішчуць, як шпані веснавым ранкам...

— Не турбуйце іх, Харытон Пятровіч. Заказ тэрміновы. Хай шыроўць.

Мал. Ю. ГРЫГОР'ЕВА.

З НЯМЕЦКАГА ГУМАРУ

У ШПІТАЛІ

Надпіс на прыёмнай шпітэля апаваўшаю: «Просім паважаных пацыентаў не абменьвацца сімптомамі хвароб, бо гэта вельмі дэзарыентуе ўрачоў».

НА ВАЙСКОВЫХ ЗАНЯТКАХ

Камандзір узвода, які праводзіць заняткі, пытае ў салдата:

— Радавы Майер, што б вы рабілі, калі б, стоячы на пасту, адчулі, што нехта вас абдымае?

— Я б сказаў: «Інга, не сваволь, я на службе!»

КЕМЛІВЫ

Яфрэйтар Шульц імчыць стрымгалюў па лесвіцы. Настрой у яго бадзёры, і салдат не заўважае камандзіра.

— Чакайце, яфрэйтар! — Слухаю, таварыш старшы лейтэнант!

— Вы што, генералам, пэўна, сталі, што не вітаецеся?

— Яшчэ не, таварыш старшы лейтэнант, але мне яшчэ амаль паўгода служыць!

ЛЮБИМАЯ ГАЗЕТА

— Ведаеш, Мюлер, аказваецца, пазнаёміўся са сваёй жонкай праз газету.

— Ну і як, яны ладзяць?

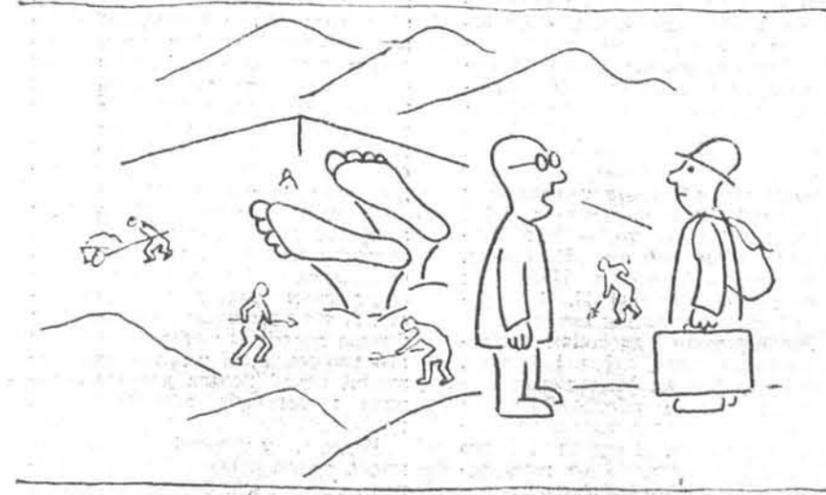
— Не ведаю, але Мюлер больш не выпісвае сваёй любімай газеты.

УЗОРНЫ ПЛЯМЕННІК

— Ну, як маешся, пляменнічак? Настаўнік табой задаволены?

— О, ды яшчэ які! Учора, напрыклад, ён сказаў, што каб усе хлопчыкі былі такія, як я, то школу можна было б закрываць.

Пераклад А. БУБНА.

... а яшчэ перадай, што раскопкі зацягваюцца.

Мал. М. ЧАРНЯУСКАГА.

— Ну пэўна ж, з-за тваіх збораў паўфільма прапусцілі! — засыкала пані Лонка на свайго мужа, калі яны ўвайшлі ў цёмную залу.

Білетёр кішэнным ліхтарыкам асвятліў ім дарогу да іх месцаў. Некалькі разоў яны наступалі некаму на ногі, пакуль, нарэшце, усеся.

— Я табе ўжо сотні разоў гаварыла, каб не браў такіх білетаў, — злавалася Лонка. — Якое цеснае крэсла! Куды тут падзець калені?!

Прайшло хвіліны дзве. Лонка зноў нахілілася да мужа:

— Слухай, гэтага больш трыццаць нельга! Ты павінен нешта зрабіць. Чуеш, Пётр, я не вытрымаю!

— Ну, што яшчэ? — Ты што, не чуеш? Гэтыя двое перад намі. Проста нецярпіма!

І сапраўды. Перад імі сядзелі тоўстая жанчына і малы, таксама тоўсты мужына. Жанчына бесперапынку ітосціці шаптаў сваёму суседу. Яна старалася гаварыць шэптам, але ўсё было добра чуць.

— О, Лаёш, глядзі, глядзі! Во-во, слон у яму

правальваецца! Не, абмінуў. Шкада, я б хацела паглядзець, як ён... О, абхапіў дрэва хобатам! Вырывае! Які жах! Негр абавязкова зваліцца. Вось, бачыш? Божа літасцівы, ён скача! Паглядзі толькі! Калі ён будзе жэрці негра, ты, Лаёш, заплюшчы вочы! Табе нельга хвалявацца. Ты помніш, што сказаў урач?

— Хіба я павіна ўвесь час слухаць такое? — расхвалявалася пані Лонка.

Пётр нахіліўся, злёгка крануў плячо суседа:

— Калі ласка, вяснае, ці не магілі б вы трошкі цішэй?

Суседзі прыціхлі, але не надоўга. Калі мужны паліўнічы сеў у сваю лод-

ку і паплыў уніз па раце, якая кінула кракадзіламі, тоўстая жанчына зноў ажывілася:

— Глядзі, Лаёш, во якія ёсць героі! Вядома, каб абразіць жанчыну ў кіно, не патрэбна вялікага герояства!

— Ты скажы гэтай персоне пасля сеанса маю думку, Пётр! — патрабавальна сыкнула Лонка.

Урэшце, фільм скончыўся. Скончыўся і шэпат тоўстай жанчыны. Яна крочыла па вуліцы паперадзе, ведучы пад руку свайго мужа.

— Дзі і скажы ім усё, — загадала Лонка.

І Пётр пайшоў, бо ведаў, што, калі ён не паслухаецца, жонка будзе па-

пракаць яго штодня. Ён зрабіў два крокі і пазнаў у мужчыне колішняга свайго даўняга сябрука, якога ўжо даўно не бачыў.

— Дазвольце! — рэзка прамовіў ён. — Я хацеў бы вам сказаць...

— Пётр, — сказаў Лаёш, калі яны адышліся на такую адлегласць, што жонкі не магілі іх чуць, — дарогі Пётр, не сярдуі. Разумееш, мая жонка...

— Я разумею, Лаёш! Але — я рады цябе бачыць. Дзе б мы магілі заўтра сустрэцца?

— Давай у кафе «Брыстоль». З трох да чатырох.

— Згода, дружа! А жонка здалёк назіраў за імі.

— Ты ўсё як мае быць сказаў яму? — спытала таўстуха.

— Ты яшчэ пытаеш! Ён можа быць рады, што так лёгка адрабіўся!

— Ты належна з ім раскінулася? — спытала пані Лонка.

— Ён тысячу разоў прасіў прабацьчына. Яго жонка фурья. Небарана, варты жалю.

З донгерскай. Пераклад М. Валюшыка.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-21-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела вышэйшай мастацтва, архітэктары і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-10, бухгалтэрыі — 32-15-37.

Рэкапіём не вяртаюцца.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАУ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНІКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКИ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.